

Дунё адабиёти шеърлятидан

ЗАМОНАВИЙ ТУРК ШЕЪРИЯТИ

(кичик антология)

Таржимон:
Абдулатиф АБДУЛЛАЕВ

Тошкент
«Истиқлол»
2006

Ушбу кичик антологиядан замонавий турк шеърлятининг Нозим Ҳикмат, Нажиб Фозил Қисакурак, Жоҳид Ситқи Таранжи, Ўрхон Вели Қониқ, Фозил Ҳусни Доғларжа, Атилла Илҳан Мовий, Жамол Сурайё. Сезаи Каракоч, Жоҳид Зарифўғли ва Исмат Ўзал каби намояндалари ижодидан сара намуналар ўрин олган. Энгмуҳими, ҳар бир шоирҳаётива ижодининг муҳим қирралари, шеърлятининг ўзига хос хусусиятлари ҳақида мухтасар маълумот берилган.

Замонавий турк шеърлятнинг ушбу намуналари кўнгилларга ёниб яшаш туйғусини сингдира билиши билан ҳам қадрлидир. Бинобарин, шеърлятнинг бош мақсади ҳам шуурларни ёлқинлантирмоқ, қалбларда тоза бир умид уйғотмақдур.

Китобуниверситетнингфилолог талабалари ва барча шеърлят мухлисларига мўлжалланган.

Сўзбоши муаллифи:
филология фанлари доктори
Нурбой Жабборов

Сўнгсўз муаллифи ва масъул муҳаррир:
филология фанлари номзоди, доцент
Адҳамбек Алимбеков

Тақризчи:
филология фанлари доктори, профессор
Қозоқбой Йўлдошев

Муҳаррир:
Азиз Саид

Нашрга тайёрловчилар:
Рауф Субҳон
филология фанлари номзоди
Абдумурод Тилавов

«МЕН ЁНМАСАМ, СЕН ЁНМАСАНГ...»

Шоир, шеър ва шуур... Соф лингвистика нуқтаи назаридан ҳам бу учала сўз ўзакдош. Не ажабки, улар моҳиятан ҳам ўзаро уйғундир. Шеър - инжа туйғуларнинг теран маъно ва гўзал бадиият билан бетакрор ифодаланиши. Шоир - қудрат соҳибидан беназир истеъдод ато этилган, шеър воситаси-ла шуурларга нур берувчи нодир шахсият. Шу боис кўҳна Шарқда назм аҳли бениҳоя қадрланган, ҳануз эҳтиромга сазовордир.

Шеърят турғун ҳодиса эмас. Мудом янгилашиб, такомиллашиб, бойиб боради. Айрим даврларда таназзул жараёнини ҳам бошдан кечириши мумкин. XX асрдаги эврилишлар жаҳон халқлари, жумладан, туркий миллатлар шеърлятига ҳам ўз таъсирини ўтказди. Айниқса, шаклий ўзгаришлар (бу муайян даражада мавзу ва мазмунга ҳам тегишли) кенг кўламда бўй кўрсатди. Лекин ҳазрат Навоийнинг

*Назмда ҳам асл анга маъни дурур,
Бўлсун анинг сурати ҳар не дурур -*

деган сўзлари зинҳор ўз аҳамиятини йўқотган эмас.

Бугун дунё адабиётидан, шу жумладан, қардош халқлар адабий тафаккуридаги эврилишлардан бохабар бўлишга, уларни миллий адабиётимиз намуналари билан қиёслаб ўрганишга, бундан муайян хулосалар чиқаришга катта эҳтиёж сезилаётир. Шу жиҳатдан, мутолаа қилиш имкониятига эга бўлаётганингиз - замонавий турк шеърлятидан қилинган таржималар ўз вақтида бажарилган эътиборга молик иш, дейиш мумкин.

Қисқача таржимон ҳақида. Абдулатиф Абдуллаев ҳали бакалаврият босқичи талабаси. Ҳаракатчан, таъби назми бор бу укамизнинг энг муҳим фазилати - адабиётга муҳабаогидир. Шунинг учун таржимадек диққатталаб ва заҳматли меҳнатга дадил қўл ураётир. Сўз нафосатини нозик ҳис қила билиши, университетдаги устозлардан олинган сабоқларни пухта ўзлаштиргани таржиманинг муваффақиятини таъминлаган муҳим омиллардир.

Ушбу кичик антологиядан замонавий турк шеърлятининг Нозим Ҳикмат, Нажиб Фозил Қисақурак, Жоҳид Ситқи Таранжи, Ўрхон Вали Каниқ, Фозил Ҳусни Доғларжа, Атилла Илҳан Мовий, Жамол Сурайё, Сезаи Каракоч, Жоҳид Зарифўғли ва Исмат Ўзал каби намояндалари ижодидан сара намуналар ўрин олган. Энг муҳими, ҳар бир шоир ҳаёти ва ижодининг муҳим қирралари, шеърлятининг ўзига хос хусусиятлари ҳақида мухтасар маълумот берилган.

*Мен ёнмасам,
Сен ёнмасанг,
Биз ёнмасак...
Қандай ичар қаро тунлар,
Ойдинликдан қониб-қониб.*

Нозим Ҳикматнинг бу мисралари шеърлятнинг асл мақсади, шоиру шеър шуур ҳақидаги фикрларимизнинг бетакрор тасдиғидир. Таржимада учрайдиган айрим жузъий нуқсонлардан қатъи назар, замонавий турк шеърлятнинг ушбу намуналари кўнгилларга ёниб яшаш туйғусини сингдира билиши билан ҳам қадрлидир. Бинобарин, шеърлятнинг бош мақсади ҳам шуурларни ёлқинлант ирмоқ, қалбларда тоза бир умид уйғотмақдур.

Нурбой ЖАББОРОВ,
филология фанлари доктори

НОЗИМ ҲИКМАТ (1901-1963)

Туркиянинг Селаник воҳасида туғилган. Бошланғич таълимни Гўзтепа Тошмактаби, Галатасарой лицейи ва Нишонтоши Намуна мактабларида олган. Баҳрия мактабида беш йил ўқигач, соғлиғи ёмонлашгани туфайли кетишга мажбур бўлган. Маълум муддат Батумда қолгандан сўнг Россияга ўтиб, Москва Шарқ Университетида иқтисод ва жамиятшунослик соҳасида ўқиган. Юртига қайтишида анча пайт Ҳара қамоқхонасида ушлаб турилган. Сўнг Истанбулга жойлашиб, турли газета ва журналларда, киностудияларда ишлаган. Иш фаолияти давомида илк драмалари, шеърлий китобларини нашр эттирган. Турли газеталарда Ўрхон Салим тахаллуси билан бош мақолалар ёза бошлади. Турли тазйиқлар сўнгида Туркиядан чиқиб кетишга қарор қилган. Варшава ва Москвада яшаган. Москвада вафот этган.

Шеър китоблари: "835 сатр" (1929), "Жаконд билан Си-Я-У (1929), "Борган 3" (1930), "1+1+1" (В. Ноил билан бирга, 1930), "Овозини йўқотган шаҳар" (1931), "Бенрид ўзини нега ўлдирди" (1932), "Тунда келган телеграф" (1932*), "Таранта Бабуга мактублар" (1935), "Симавна қозисининг ўғли Шайх Бадриддин достони" (1936), "Қутулиш жанги достони" (1965), "Мамлакатимдан инсон манзаралари" (1966, 1967), "Соат 22-22 шеърлар" (1965), "Рубойлар" (1966), "Тўрт қамоқхонадан" (1966), "Янги шеърлар" (1966), "Сўнгги шеърлари" (1970), "Тўла асарлари" (1980, саккиз жилд).

Илк асарларида лирик ва эпик жанрни омўхта қилган Нозим Ҳикмат, "Шайх Бадриддин достони" билан девон (классик) шеърляти, халқ оҳанглари ва модерн шеър унсурлари асосида ўзига хос янги бир услубни қўллади. Нозим Ҳикматни "давр билан ҳамнафас шоир", шеърлятини эса маълум маънода "тарих китоби" ёхуд ўзининг ҳаёт тарихи десак янглишмаймиз.

КАРАМ¹ КАБИ

Ҳаво қўрғошиндай оғир!...
Бақир
бақир
бақир
бақиряпман...
Чопинг қўрғошинни бир-бир,
Эритмоққа
Чақиряпман...
У айтади менга: эй сен,
Ўз овозингдан ёнасан,
Қул бўласан
Карам каби,
Ёниб
ёниб
ёниб
ёниб...

"Даард кўп,
ҳамдард йўқ"
Юракларнинг қулоғи кар,

¹ Карам ва Асли" турк ишқий достони қахрамони

Ҳаво қўрғошиндай ботар...
Мен айтаман унга, хўп мен,
Кул бўлайин Карам каби,
Ёниб
ёниб
ёниб
ёниб...

Мен ёнмасам,
Сен енмасанг,
Биз ёнмасак...
Кандай ичар қаро тунлар,
Ойдинликдан қониб, қониб?!...
Ҳаво тупроқдай қориндор,
Ҳаво қўрғошиндай оғир...

Вақир
бақир
бақир
бақиряпман,
Чопинг,
қўрғошинни мумдай
Эритмоққа
Чақиряпман...

("Овозини йўқотган шаҳар" китобидан, 1930, май.)

ҚИЗГИНАМ

Эшикларни қоққан менман,
Эшиклар орти тириклар...
Кўзингизга кўринмасман,
Кўзга кўринмас ўликлар...

Хиросиманинг улими,
Ўн йилга ё юз йил борар.
Етти ёшдаги бир қизим,
Каттармас ўлган болалар...

Сочларимнинг оқлари мўл,
Кўзимдан ёшлар томчилар...
Бир ҳовуч чўғ бўлиб сўндим,
Кулим ҳавога сочилар...

Менинг ахир ўзим учун,
Ҳеч бир ўтинч, истагим йўқ.
Шакар емай қолди қизим,
Кўзин очмас, қистагим йўқ...

Ураяпман эшигингиз,
Буви, бобо, сўранг изн.
Болалар ўлдирилмасин,
Шакарини есин қизим!...

("Янги шеърлар" китобидан, 1956 йил.)

ФАВҚУЛОДДА

(Ҳибсхонада ёзилган)

Фавқулудда мамнунман, дунёга келганимга,
Тупроғини, нурларини, ғавғосини ва нонини севаман.
Тўрт бурчининг ўлчовини, қарич-қарич биламан-у,
Бу дунёнинг буюклиги, сирларидан лол бўламан.

Унда кезиб, кўрмаганим - балиқларни, озикларни,
Юлдузларни кўрмоқ истардим...
Ҳолбуки мен...
Расмларда, ёзувларда,
Оврўпога борар йўлни, ўз-ўзимча чизардим...

Осиёда маркаланган, бир дона мактуб олмадим...
Мен ва бизнинг баққол - иккимиз мажҳулмиз Америкада.
Лекин Хитойдан Испаниягача, Умидбурнидан Аляскагача,
Нетай дўстлар, ҳар қадамда минг дўсту минг душманам бор.

Дўстларим-ла кўришмадик, гарчи айни нону ҳуррият деб,
Ҳурриятнинг ҳасратидан доғ ўлурмиз.
Ва душманлар қонимизга жуда ташна бўлиб қолди,
Биз ҳам улар каби охир, қонига ташна бўлурмиз.

Менинг кучим бу дунёда, ёлғиз қолмаганлигимдир,
Миямда чарх урар дунё, инсон юрагимда яшар.
Мен қутқариб миямни ишора ва саволлардан,
Буюк ғавғо ила очиқ ва андишасиз сафга кирдим.

Ғавғолардан андишасиз, балки тили ростлигимдир,
"Бу сафларни ёриб ўт" - деб, ичимда бўронлар тошар.
Ва ташқаридасан бу сафдан, сен ва тупроқ
Менга кифоя бўлолмайсизлар...

Ҳолбуки сен фавқулудда гўзалсан,
Тупроқ ҳам иссиқ ва гўзалдир...

("Тўла асарлари", 4-том)

ТЎРТЛИК

Ер юзига уруғдай сочганман ўликларимни,
Бири Одессада ётар, бири Истанбулда, Прагада кими.
Ер юзидир Нозимнинг энг севимли мамлакати,
Ўлганда ерга ўраб, ер-ла ёпинг унинг устини.

РУБОЙЛАР

Ўпди мени: "Булар коинот каби ҳақиқий дудоқлардир" деди,
"Бу атир сенинг ижодинг эмас, сочларимдан учган баҳордир" деди.
"Иста, самоларни сайр эт, иста кўзларимга боқ,
Кўрлар уларни кўрмаса ҳам, юлдузлар бордир" деди.

"Шароб-ла тўлдир қадахни, тупроқдан тўлмай туриб"- деди Ҳайём.
Бокди унга ҳайрон, чаман қошидан ўтган йиртиқ кийимлик одам.
Деди: "Мен неъматлари юлдузлардан кўп бу дунёда очман,
Шаробга эмас ҳатто, нон олишга ҳам етмаски тангам" ...

Ўлимни қисқа, умрингни ширин қисмат деб ўйлаб,
Шароб ич, лола гулшанида ишқдан куйлаб.
"Бу ширин қисмат насиб этмишки бизга-
ўтирмай қора уйда, кезайлик шаҳарлар, дунё бўйлаб..."

Умр келиб-кетар, вақтни ғанимат бил, ғофил бўлмасдан,
Ёқут шаробни биллур қадахга тўлдир соқий, қуёш кулмасдан.
Шарму-ҳаёсиз ғафлат уйқусида ётма мудом сен,
Ишқ шаробидан ичгил ҳамон, кофир бўлмасдан...

("Тўла асарлари", 5-том)

БИР ШЕЪР КИТОБИНИНГ МУҚОВАСИГА ҚАРАБ ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Чўл келади, қумда кетган изи билан,
Қутб келар, тилсиз, оппоқ бўзи билан,
Денгиз келар, денгиз келар тузи билан,
Водий келар ингичка бел този билан.

Тиниқ кўллар беллашар кўк юзи билан,
Диёрбакир тунда чиқар қизи билан,

Дажла суви оқиб келар музи билан,
Чинор қуши, балиқлар денгизи билан.

Кумуш юлдуз кемалар юлдузи билан,
Булбул келар, олдинда гул нози билан,
Илон келар қип-қирмизи кўзи билан,
Инсон келар: "Эй мархабо" сўзи билан.

Нозим дерки: "Чунки Айюб ўғли Бадри,
Келаётир қаламию сози билан..."

(1947, "Тўла асарлари", 7-гом)

ТУНА УСТИДА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Кўкда булут йўқ, ёмғирлар савдоли,
Тунага қарадим - лойқали-лойқали.
Ҳей Ҳикматнинг ўғли, Ҳикматнинг ўғли,
Сен Тунанинг суви бўлсайдинг,
Қора ўрмонлардан келсайдинг,
Қора денгизга тўкилсайдинг,
Мовийлашардинг,
Мовийлашардинг,
Мовийлашар эдинг.
Ўтар эдинг Бўғозичидан,
Тепангда Истанбул ҳавоси.
Урилардинг Қозиқишлоқ гюртига,
Урилардинг,
Урилардинг,
Урилар эдинг.
Қайиғига минаркан (ўғлинг) Мамат билан Онаси...

(1958, "Янги шеърлар" китоби)

ЙИЛБОШИ

Ёғди, бутун кеча ёғди қор,
Юлдузлар ҳам нур сочди порлоқ...
Бир кўча, бир шаҳар, бир уй бор-
Тахталик уй, узоқдан узоқ...

Миндар²да ястанар бир бола,
Кимнинг ўғли сариқ, семирик.
Меҳмони йўқ уй қилар нола-
Истанбул йўл қарар, дераза очиқ...

² тўшак

...Аччиқ-аччиқсайрайди қушлар,
Маҳбуслик кабидир ёлғизлик.
Қитобини ёпар Мунаввар,
Йиғлайверар юмшоқ ва синиқ...

Бир кўча, бир шаҳар, бир уй бор,
Тахталик уй, узоқдан узоқ.
Ёғди, бутун кеча ёғди қор,
Юлдузлар ҳам нур сочди порлоқ...

(1956 йил, 23 март, Москва. "Тўла асарлари", 7-том)

"Ё АЙНИ, Ё ҲАБИБИ"

Порт Саидлик Мансурим, ўн уч, ўн тўрт ёшида,
Яланг оёқ, яланг бош, ўтириб бўёқ бўяр.
Ойнали, қўнғироқли сандиғининг бошида,
Умидсиз, чанг, лойланиб туфлича боқиб турар.

Солланар, қанотланар, порлар қизил ҳадафа³,
Кичик ботинкачалар, умидланар бу сафар.
Бирини кийса Мансур, бири бўлади хафа,
Аммо бари севиниб, сандиқ устидан тушар...

Мансурим қора, қуруқ хурмо уруғи каби,
Мансурим ширин куйлар: "Ё айна, ё Ҳабиби".
Порт-Саидни ёқдилар, ўлдирдилар Мансурни,
Тонгги газеталарда кўриб қолдим расмини.

Ётар ўликлар ичра, Хурмо уруғи каби,
Дудоғи қимирлайди: "Ё айна, ё Ҳабиби!!!"

(25.11. 1956, Прага)

ДОН КИХОТ

Ўлимсиз ёшликнинг рицарлиги,
Элликкача жимиб, сўнг келди аклига.
Бир июл тонгида фатҳ учун чиқди,
Ён босиб, гўзалга, тўғри, ҳақлига.

Қаршида мағрур дунё турарди,
Дон Кихотча: "Аҳмоқ девлари" билан.
Остида Росинант маҳзун борарди.
Дон Кихотча: "Сирли ёллари" билан...,

³ мато

Биламан, жанг қилиб, бу кўр ҳасратнинг,
Учар гиламини олганинг.
Ҳайратин ошириб ҳайратнинг,
Дунёга қутқулар солганинг.

Йўли йўқ, менинг Дон Кихотим,
Йўли йўқ дунёдан қочмоқнинг.
Заррача ўзгариш бўлиши гумон,
Шамол тегирмонин янчмоқдин...

Сен ҳақсан, Дулсиниянг дунёнинг,
Энг гўзал аёли, биламан,
Уни ҳимоялаб, сен ҳайқирасан,
Одамлар, Сиз уни масхараламанг.

Сукутнинг енгилмас риари,
Сен ўчмас оловдай ёнасан.
Оғир темирларинг қизиган сари,
Сен Рицарлигингча қоласан.

Дулсиния яна-да гўзаллашади...

1947

НАЖИБ ФОЗИЛ ҚИСАКУРАК (1905-1983)

1905 йил 26 майда Истанбулда туғилган. Отаси Абдулбоқи Фозилбей ҳуқуқшунос бўлган. Онасининг исми Мадиха хоним.

17 ёшида ўша даврдаги "Истанбул дорилфунуни Адабиёт мадрасаси, Фалсафа бўлими"га ўқишга кирган. Миллий Таълим Вазирлиги йўлланмаси билан бир йил Парижда ҳам ўқиган. Қайтгач, банкларда ходим, назоратчи, университет ва институтларда ўқитувчи бўлиб ишлаган. Тафаккур ва санъат йўналишидаги "Буюк Шарқ" (1943-1945) тўпламини нашр қилдира бошлагандан сўнг расмий доираларда ишламаган. 1934 йилнинг бир оқшоми унинг ҳаётида бурилиш ясаган: Шайх Абдулҳаким Арвосий билан қилган суҳбатидан кейин унинг этагини маҳкам тутган.

Кейинги ҳаётининг кўп қисми сиёсий айбловлар билан ўтган.

1973 йил Ҳаж зиёратига борган.

Шеър китоблари: "Ўргимчак тўри" (1925), "Пиллапоялар" (1928), "Мен ва нариги томон" (1932),

"Сўнгсизлик карвони" (1955), "Шеърларим" (1969), "Азоб" (1945).

Шоир "Юнус Эмро", "Иброҳим Адҳам" каби драмалар муаллифи ҳамдир. "Сабртоши" драмаси 1947 йилги "Драмалар мусобақаси"да биринчи мукофотга лойиқ деб топилган. Шоир ижоди ўз даври ва кейинги насл шоирларига жиддий таъсир кўрсатди, дейиш мумкин.

Шеърларида чуқур тафаккурга чорлов, ўлим ва ёлғизлик мавзулари ўзига хос услуб ва бадиий жиҳатдан мукамал бир тарзда тараннум этилади.

Шеърларида халқона оҳанг билан биргаликда Француз шеърлятининг таъсири кўринади.

АЗОБ

I

Ғойиблардан бир сас келди: бу одам;
Кездирсин бўшлиқни олиб бўйнига.
Ва учди тепамдан бир нафас, бир дам;
Осмон ағдарилди, кишан ўйнида.
Деразага чопдим: Қизил қиёмат!
Айтганларинг келди, қари эгачи!
Сўнгсизлик, қўлида бир мовий наMAT,
Ўқ отди самодан устимга овчи!...

Оловли заҳрини тотдим бу ўқнинг,
Бир зумда кул қилди жон олмосимни.
Гўё бурним тегди, бурнига (йўқ) нинг,
Оғзимдан тушириб қўйдим бошимни...
Бир финжон сув каби чайқалди дунё,
Сўнди истиқомат, йиқилди бўшлиқ.
Ол сенга ҳақиқат, ол сенга рўё,
Мана ақллилик, мана сархушлик...

Бўйнимга қадалди темирдай овоз,
Бекиндим ётоққа сўнг чора дея...
Бир қонли шафақдан қичқирди хўроз,

Яп-янги бир дунё этгандай ҳадя...

Бу қандай дунёки, баёни қийин.
Макони бир қарич, замони ваҳм...
Бутун бир коинот бошлайди ўйин...
Бутун инсоният ёлғонга таслим.

Сен кимсан?! Ҳақиқат бўлсанг ҳам чекин,
Кел кўрлик. Бу кўзга тутманглар ойна...
Шу нурни қидириб кетардим, лекин...
Ватаним... севгилим... кўзимни бойлар!

1939

II

Ойларча, кезиндим вайрону -ҳайрон,
Менлигим яширин, меним қидирар.
Девона қишлоқдан бир қадам у ён,
Ичимда ҳар фикр ҳар ён югурар.

Нечун кичраяди ашё узоқда,
Кўзсиз кўраяпман рўени нечун?
Замона рақс тушар сариқ ёноқда,
Сўнгги бор мен уни ўйламоқ учун.

Бир қайноқ фикрки, қилиб қўяр соб,
Бир фикрки, мия қобиғидадир.
Салом, салом сенга виқорли азоб,
Вужудим куйукли ўсган ғўладир.

Ёлворай, кўрсатинг билмоғимга йўл,
Эй еттинчи осмон, сирларингни айт.
Онамнинг дуоси, келиб парда бўл,
Отамнинг дуоси, мадор бўлиб қайт.

Уйку, қотилларнинг тутган қўлини,
Кўрпа, худосизлар учун ҳам паноҳ.
Тасалли булоғи, сабр елини,
Сизга шарбат, менга қум тўла чаноқ.

Шуми рўёлардан келган ҳаловат,
Сирини қидириб портлаган бардош,
Яшил осмаларда тебранар шаҳват,
Қумурсқа уяси каби гавжум бош.

Чаён нишларини руҳимга санчар,
Мавсумдан мавсумга ўтдим мен қанча
Кўрдимки, оловнинг тафтида йўқдир,

Фикр азобидай буюк исканжа...

1939

III

Ҳа, ҳар нарса менда яширин тугун,
Не ўлим терларин тўқцим қайларга?!
Тоқи йўқ осмондан етар қўрққаним,
Етади азобим ердан ойларга.

Уфқ бир тулкидир, қочоқ, лўттибоз,
Йўллар бир қалава, узун қоришиқ...
Ҳар кеча рўёмда битта ишқибоз,
Кўзимга нур тутар олдимга тушиб...

Сеҳрбоз, сеҳрбоз нима истайсан?
Бу оловли туман нега қўйнимда?
Қилдан инжа, ўткир қиличнинг ҳар он,
Заҳру тиғи ботиб турар бўйнимда!

Луғат, бир исм бер менинг ҳолимга,
Ўша исм қолар агар мен ўлсам...
Эски савобларим, келинг ёнимга...
Ойналар, айтинглар кимдир бу кимса?!

Айтинглар, айтинглар, менманми йўқса,
Орзуни орқалаб юрган сўлақмон?!
Балолар Меъмори танлаган кимса,
Ҳаётдан муҳожир, айрилган Ҳақдан.

Мен энгил қанотли бир капалакман,
Шу ожиз вужудга оғир бош таққан.
Кичик зарраману, фикрлар ботмон,
Санчиқтар бошимни талашиб чаққан...

На ёлғонларда бор, на ҳақиқатда,
Кўзимни юмганда кўринган нақш.
Бекорга кезибман, йўқтабиатда,
Ичимда қўпётган тушиш ва чиқиш!...

1939

IV

Тунда йиқилгандай макр чоҳига,
Бирдан қучоғига тушдим гарчакнинг⁴.
Жавоб топгандайман топишмоғига,

⁴ ҳақиқатнинг

Ҳам ўтган замоннинг, ҳам келажакнинг.

Очил Симсим, очил! Очилди ёриқ,
Атлас чакмонида турар қария...
Ёнди бутун сарой, илоҳий ёзиқ;
Минг битта қандиллар, минг бир жория...

Атомлардай жумбуш, ясанган шонлик
Ва халқа-халқа нур, халқа-халқа нур...
Ичимда бир меъмор-яширин менлик,
Билдим сени ё Раб, билинмас машҳур!

Низом кўпиради, мавжланар денгиз,
Низом кўпиради, миям чайқалар.
Сувда ҳам сирли йўл, ялтираган из;
Унда азал фикри, карвон туйғулар...

Қочир мени, оҳанг, ол мени, Бирлик;
Ортиқ юкинмайман соя борлиққа.
Қийноқларга бўлсин сохта шоирлик,
Менинг кўзим буюк санъаткорликда...

Нарилар берилар - ғоя қуллари,
Масофа - экиним, замон - маъданам.
Энди меникидир сомон йўллари,
Тубсизлик кўлида ранжигай танам...

Тиз чўк, эй олчоқ нафс, олдимда тиз чўк!
Бутун боринг билан бир хумчага туш.
Жамики шохларнинг илдизи буюк-
Сўнгсизлик, мақсадим сенга эришиш...

1939

СЎНГСИЗЛИК КАРВОНИ

Сўнгсизлик карвони, ортингиздаман,
Уч оёқца қолган чўлоқ кўппакман.
Сизлар босган ҳар бир тошни ўпяпман...
Бир ранжида етар карамингиздан,
Сўнгсизлик карвони, ортингиздаман.

Кетиб бораётир нурли ҳайкаллар,
Уфқ атрофида байроқдор қуллар.
Тилсимларга тўла не олтин қўллар.
Ўлчовдан, оҳангдан ташқари йўллар.
Кетиб бораётир нурли ҳайкаллар.

Сўнгсизлик карвони, қилмангиз озод,
Қулингиз бўлмоқлик буюк ҳуррият.
Ўлимга етаклар бошқа ҳар ният,
Босган қадамингиз абадий ҳасад...
Сўнгсизлик карвони, қилмангиз озод.

Ортингиздадирман, буюк карвоним!...

1957

ҲИКМАТЛИ БАЙТЛАР

Меъмор

Ҳилқат қандай қурилган, яширин бу иқлимлар?
Қандай пайванд қилинган, овоз, ранглар, ҳажмлар?

Ўйинчоқ

Синди-ку ўйинчоғим, энди ҳечам кулмайман,
Чангиб тупроқ бўлсам-да, аммо ҳечам ўлмайман.

Чиқиш ва тушиш

Чиқдим, чиқдим тушолмай, тоғлар қўлимдан тутди,
Тушдим, тушдим чиқолмай, чоҳлар қаърига ютди.

Мантиқ

Тоғни таниган киши, чоҳни нега билмасин,
Мадомики, чиқиш бор, тушиш нега бўлмасин.

Ҳақиқат

Аллоҳга ҳақиқатдан, йўлга чиқмоқ машаққат,
Аллоҳдан йўлга чиқиб, борилган ер ҳақиқат.

Бор-Йўқ

"Бор"нинг остида йўқлик, йўқдик остида борлик,
Бошингни кўтариб боқ, ҳатто бўшлиқ мозорлик.

Иймон

Юм кўзингни, қалбингга ҳар он йўқликни уфур,
Ўзингдан кетмоқ иймон, ўзингга келмоқ куфур.

Чопиш

Ҳақиқат алмашади, сўнгига етмай жумла,
Югураман етишга, Вужудда бор кучим-ла.

Қолмади

Бузилган саройимдан, бирор нақш қолмади,
Сиртга михланди кўзлар, ичга боқиш қолмади.
Занглаган бошим менинг, миям тўла жароҳат,
Унга ёстиқда эмас, сажда жойида роҳат.

Ўйлайман ҳар одамнинг, ҳар айбида мен борман,
Гуноҳ узун бир карвон, бошдин-оёқ мен борман.

Кўланкалар

Кўнглимни чорлашади, самодаги ўлкалар,
Оёғимдан тутуди, ердаги кўланкалар.

Ҳасрат гўё бир шамол, эшик оралаб ўтар,
Кўрганим гўзалликлар, қалбим яралаб ўтар.

Сув ҳақида

Бу дунё инсонларга, маънавий ҳаммом бўлса,
Ҳар ранги билан инсон, бир рангда тамом бўлса.

Сув бир шакл, асли руҳ, юракдай паноҳланган,
Ерда кирларга ботиб, булутларда покланган.

Коинотда не бўлса, сувда яшаган олдин,
Устимиздан оқар-у, сен туғилдинг то ўлдинг.

ОЙНАДАГИ ХАЁЛИМГА

Оқмаган ёшлардан қизарган юзинг,
Болам, бутун сени кўп сўлғин кўрдим.
Кўзингда кичкина бир нуқта ҳузун,
Қувончни на кундуз ва на тун кўрдим.

Эгилган шохлардай ҳолсиз, ҳорғинсан,
Сув келмас кўлмақдай ҳануз турғунсан,
Ичи тилингансан, ичи қирғинсан,
Сени ўз юртингда ҳам сургун кўрдим.

Ўтди бир жаноза ортидан умринг,
Билмайман манзилинг қайларда бугун,
Ҳар кун югурдинг-а, ҳар кун югурдинг,

Ортингдан ўзимнинг ўлимим кўрдим.

Сен бўл дейсан ва бўлур!

Ялтираб турган биллур,
Фарёд сукутга дўнур⁵,
Бир ранг бизга, ёлғиз ранг
Ва бир овоз, бир оҳанг;
Нур бергин Аллоҳим, нур!

Буюк девон ва ҳузур...
Кутмоқда мозорни Сур.
Сўнгсизлик, ўлимсизлик,
Кўринмас кўримсизлик;
Нур бергин Аллоҳим, нур!

Лойларда қуёш қолур,
Олмос камтар, тун мағрур.
Яқин, ёруғлик яқин;
Сароб эмас нур тагин-
Нур бергин Аллоҳим, нур!

Сен бўл дейсан ва бўлур!

1947

КУТГАН

Сен тоғдаги қочоқ жайронсан,
Мен изингга тушган ишқибоз.
Дунёни ёрдамга чақириб сарсон-
Бўзлама, оламда бор икки овоз...

Сенга ваҳм солар бу овлоқ йўллар,
Ортингдан етади оёғим саси.
Кучиб вужудингни номаълум қўллар,
Кўксингни ёндирар оташ нафаси...

Кимсасиз хонангда қиш кечалари,
Ваҳима қуршаса мени эслагин.
Билки, қуршаётган менинг қўлларим,
Билки, шамол эмас ҳужум бошлаган...

Кўксимдан ҳавога уфурдим захар...
Сўндиради бир гул каби умрингни.
Қочиб юрсангда сен шаҳарма-шаҳар,

⁵ алмашур

Менга топширасан сўнги кунингни.

Ўласан...қолади йўллар бе эга;
Мен мзор-ла сирдош бўлиб кутаман.
Келасан...бир куни сен учрашувга...
Тупроғингда бир тош бўлиб кутаман!...

1930

КУТИЛГАН

На хаста кутар сабоҳни⁶,
На тоза ўликни мзор...
На-да шайтон бир гуноҳни,
Мен сени кутганим қадар.

Бўлди, истамайман келмоғинг,
Йўклигингга чопиб келяпман...
Балки керак шуни билмоғинг;
Мен сени қидириб ўляпман...

1937

ВИДО

Қўлимда, сукутнинг зорини тингла,
Тингла-да, кўнглимни қўявер йитсин⁷,
Сочларимдан тутиб, кўр кўзларинг-ла,
Ёшли кўзларимни ўявер, йитсин...

Боравер, кузатиб борар қароқлар,
Кўланканг кичраяр, секин йироклар.
Ортингдан пойлаган қароққа боқ-да,
Бир лаҳза тикилиб туравер, йитсин.

Сочингнинг тақими белингга тушди,
Умидим сен кетган йўлингга тушди,
Қуриган япроқдай қўлингга тушди,
Истасанг...Шамолга беравер, йитсин...

1923

ОЙДИНЛИК

⁶ Тонгни

⁷ Йўқолиб кетсин

Уйғон ёрим, уйғон, сўнди юлдузлар,
Кун қарши тепадан туғмоқ узрадир.
Ҳар тонгда қуёшни кўрган юлдузлар,
Махмур кўзларини юммоқ узрадир.

Уйғон ёрим! Саслар келди ғойибдан...
Қоронғу кўзғалди, кўчди жойидан.
Нурларнинг аввали эшик пойидан,
Қора кўланкани қувмоқ узрадир.

Севгилим, эшикни чалди ойдинлик,
Кўзларим қамашди, келди ойдинлик,
Ичимда бутунлай қолди ойдинлик;
Шу ойдинлик мени бўғмоқ узрадир!...

ТОШЙЎЛЛАР

Кўчадаман! Кимсасиз кўчанинг ўртасида;
Қетаяпман, ортимга боқмасдан юряпман.
Йўлимнинг зулматларга туташган нуқтасида,
Йўлимни пойлаган хаёлни-да кўряпман.

Қора осмон кулранг булутлар билан қопланган;
Уйларнинг мўрисида далда берар яшинлар...
Жинлар, инслар уйқуда, икки йўлдош отланган;
Бири менман бириси... бири эса тош йўллар...

Томчи-томчи ичимда, бир кўрқув йиғилмоқда;
Уйлайман ҳар кўчанинг, бошини кесган девлар.
Менга қоп-қора ойна кўзлар-ла тикилмоқда;
Кўзларига мил тортган ғаними каби уйлар...

Тошйўлкалар, азоб чеккан ёлғизларнинг онаси;
Тошйўлкалар, ичимда яшаётган у кимдир...
Тошйўлкалар, овоз тинса эшитилади саси;
Тошйўлкалар, оғзимда буришаётган тилдир...

Менга эмас жон бериш, юмшоққина гўшада;
Мен шу тош йўлкаларнинг эмизган боласиман!
Қанийди тонг бўлмаса, бу қоронғу кўчада;
Йўлимда давом этсам, тўйиб тун ҳавосидан.

Мен кетайин, йўл кетсин, мен кетайин йўл кетсин;
Икки ёнимдан оқсин, бир сел каби фонуслар.
"Тақ-тақ" оёқ сасимни, оч кўппаклар эшитсин;
Йўллар яшқриб кетар, улар беҳуда излар...

Мен на тонгни кўрайин, на унга кўринаялн;

Кундузлар сизга қолсин, беринг қоронғуларни.
Совқотган каби тунга, қўрпа деб ўранайин;
Ёпинг, устимга ёпиб, қўйинг қоронғуларни.

Узанаверса гавдам, йўллар қолса орқада;
Олар муз каби тошлар, пешонамдаги ўтни.
Қиприklar секин-секин, қучоқлашиб борса-да;
Ўлса... Тошйўлкаларнинг, қора савдоли дўсти...
1927

БИНОЛАР СИРИ

Сир тутишга мослашган,
Пардаларда ойдинлик.
Девор шубҳалар осган,
Сояларда ғамгинлик...

Устма-уст инсон тури,
Бу қандай ҳаёт сири.
Яқинлашганинг сари,
Қочиб борар яқинлик...

1973

БУ ЁМҒИР

Бу ёмғир, бу ёмғир, бу қилдай нозик,
Нафасдан нафисроқ ёққан бу ёмғир.
Тиниб қолмасин деб оларман ҳадик-
Ойналар юзимни танимай қолур.

Бу ёмғир танамни қийган бир арқон,
Бўғзимга оғриқсиз қадалган пичоқ...
Суягим тош ботар, этим чалажон,
Шиғалаб, санчилиб, майин ёғажак...

Бу ёмғир телбалик ваҳмидан устун,
Қоронғу, қувилмас тушунчалардан.
Жинларнинг миямга солгани тугун-
Сувлардан, саслардан ва кечалардан...

1934

АЛАҲСИРАШ

Оёғим учида мушугим, ухлайди юнгига ўраниб,

Гўёки калава ўрайди, туклари туради тебраниб,
Хурр, хурр,
Хурр, хурр.
Дераза кўзидан кўз каби, кузатар қоронғу кечалар,
Атрофим айланар букрилар, билмайман нечалар,
Гурр-гурр,
Гурр-гурр.
Ўчиринг, сўндилинг чироқни, кетайин ўзимни қолдириб,
Нурлардан ясалган бу руҳим порласин, кўзимни толдириб
Нур-нур,
Нур-нур.
Жимисин, жимисин узоқда, менинг ўлимимга йиғлаган,
Ўлмайман, орзулар қонимда, шундай бир ғалаён бошлаган
Тур-тур,
Тур-тур.
Қанийди бир гўзал, бир гўзал қўллари қўлимда,
Ангатса яшашнинг тотини, ўнгимда-сўлимда
Бир-бир,
Бир-бир...

РОСА ЎТТИЗ ЙИЛ

Ўттиз йилки соатим, ишлабди мен турибман,
Кўк юзидан хабарсиз, учирма учирибман.

1934

ОНАЖОНИМ

Оқ сочли бошингни сиқиб қўлинг-ла,
Алиф қадцинг бўлди дол, онажоним.
Бу титроқ қалбингни бахтнинг йўлида,
Ўткинчи елларга сол, онажоним.
Ўйлама, кетар деб бу қоронғулар,
Кечанинг ортида яна кеча бор.
Болалар бақирар, оналар йиғлар,
Ёшли кўзларинг-ла қол, онажоним.

Кўзларингда акси бир теран ҳечнинг
Қанотинг ёйилган парвозинг учун.
Абадий йўлингда ҳамроҳинг учун,
Мени ҳам ўзинг-ла ол, онажоним.

1926

ТОШЎЛЛАР-2

Буғдойранг бир аёл, тошйўлкалар бўйлаб тун,
Шаҳд ичида боши тик, хаёлларини зўрлар.
Қоп-қора кўзларига, кўзларим қадалган зум,
"Йўлимни пойладингми, кел" деб ўзига чорлар.

Ундан мени айириб, шамол кўксимдан сурар,
Мен-чи етмоқ истайман, қучай бағримга олиб.
Аммо ҳеч етолмайман, тонг ҳам уйқудан турар,
Ҳайҳот! У бир порлоқ руҳ, мен эса руҳсиз қолип...

Ортимдан бир қаҳқаҳа, келар, яраланаман,
Уни бошқа бировга, ром бўлди деб ёнаман,
Кўрсам деразасидан ечинган кўланкани...

Борсин, бугун қатра ғам кўрмасин кўз ёшимдан,
Менга оппоқ бир поклик - ўралганда кафаним,
Биламан, мен қабрда, у кетмайди бошимдан...

1927

ТОШЙЎЛЛАР-3

Бошини бир ғояга, сотган қаҳрамон каби,
Этингу суюгинг-ла кўчаларга боласан.
Ўралиб матоларга, бир тахти равон каби,
Сўнгсиз масофаларнинг устидан ошоласан...

Фоҳиша ётоқлардан, қочган кунингдан бери,
Эриган руҳларингиз дарднинг қуюшқонида.
Сенинг соянгни ичган унинг қорачиқлари,
У ҳам сенинг қонингда, сен ҳам унинг қонида.

Иккингни ҳам на бир ёр, на ошна сирдошинг бор,
Сукут каби ҳурсизлар, чинқириб турасизлар.
Дунёда бор юкингиз, ёлғизгина бошингиз,
Уни ҳам ҳар ўлкага олиб югурасизлар...

Учқур отли суворий, чоптир, отингни чоптир,
Сўнги қабрга бориб тақалган бу тошйўллар.
Сенингдек тошйўлларни, чуқур англаган йўқдир
Ва сен англаган каби, сени ҳам англаб улар...

ЖОҲИД СИТҚИ ТАРАНЖИ (1910-1956)

Шоир Жоҳид Ситқи Таранжи 1910 йил 4 октябрда Туркиянинг Диёрбакир вилоятида туғилган. Бошланғич таълимни Диёрбакирда, ўрта маълумотни Истанбулдаги Sain Joseph ва Галатасарой лицейларида олган. Олий маълумот олиш учун Парижга борди. Бироқ Иккинчи Жаҳон уруши бошланиши муносабати билан қайтишга мажбур бўлган (1940). Маълум вақтгача Истанбулга кўчиб ўтган отасининг ёнида тижорат билан шуғулланган. Шундан сўнг Анқарага ўтиб, Онадўли Ажанси (Хабар маркази), Тупроқ махсуллари Идораси ва Меҳнат Вазирлигида таржимон бўлиб ишлаган. Оғир касалликка учраб, гапириш қобилиятини йўқотган (1954). Туркияда даволаниш натижа бермагач, 1956 йил 6 сентябрда Австриянинг Вияна касалхонасига олиб борилди. Бироқ Виянада чамаси бир ойча умр кўргач, вафот этган. Анқарага кўмилган.

"Ўттиз беш ёш" шеъри 1946 йилги Шеър мусобақасида биринчи ўринни олгач, шоирнинг номи янада машҳур бўлган. Шоир шунингдек, шеър таржималари билан ҳам шуғулланган. Жоҳид Ситқи Таранжи айни пайтда яхши ҳикоянавис ҳам эди. 33 шеъри 1972 йилда Неждет Адабағ томонидан италян тилига таржима қилиниб, Миланда нашр этилган. Ҳикоялари асосан "Жумҳурият" газетасида чиққан ва ҳикояларида Жевад Содик ва Ирфон Қудрат тахаллусларини қўллаган.

Шеърлий тўпламлари: "Умримда сукут" (1933), "Ўттиз беш ёш" (1946), "Йиқилган гўзал" (1952). Шеърларидан намуналар ўлимидан сўнг "Сочмалар" (1971) ва "Барча шеърлари" (1983) номи билан китоб ҳолида нашр этилган.

Шунингдек, ўлимидан кейин "Зиёга мактублар" номли тўплами ҳам эълон қилинган. Бу китобда Жоҳид Ситқининг Галатасарой лицейида бирга ўқиган дўсти Зиё Усмон Сабога 1930-1946 йилларда юборган хатлари жамланган.

КУН ЭКСИЛМАСИН

На туққан кунга ҳукмим ўтар!
На ҳолимни англаган бордур.
Оҳ, ақлимдан ўлимим ўтар,
Сўнгра бир қуш, бир боғ ва бир нур...

Ва кўнгил Тангрисига дерки:
-Парвом йўқ сен берган аламдан.
Ҳар меҳнатга шайман, етарки,
Кун эксилмасин деразамдан!

ҚУЛОҚ БЕР

Қулоқ берки ҳавосида боғчамизнинг,
Кўк мовийлигидан, шох яшиллигидан,
Бир кўшиқ айтилмоқда ўз менлигиндан,
Қандай эшитсанг шу: шўх ёки ҳазин...

Қулоқ берки, руҳимизни дир-дир,
Барглардаги томирчаларни ҳам тиратган...

Бир қўшиқ айтилмоқда ўз менлигимдан,
Эшитганим сари умрим ортадир...

ҚЎРҚАН НАРСАМ

Кун чекинди деразалардан,
Ойналар ҳам қолишди якка.
Овоз келмас бўлди боғлардан,
Кўк гумбази дўнди⁸ қора бўёққа.

Сувлар узилдилар бу чашмалардан,
Қаердан тўлади, ҳовуз қаердан?
Ахир Наргис гуллар очилган ердан,
Бирон қуш учирмай қўйди аждарҳо!

На ёрдан кечилар ва на сирлардан,
Қўрқиб бораяпман бу кечалардан.
Бел боғлаб чиқсаму шу тепалардан,
Шу тонг қуёш чиқмай қолса-я?...

МАМЛАКАТ ИСТАЙМАН!

Мамлакат истайман,
Кўк мовий, яшил барг, далалари бўлсин;
Қушларнинг, гулларнинг диёри бўлсин.

Мамлакат истайман,
На бошида дард, на дилида ҳасрат бўлсин;
Ака-ука ғавғосига унда ниҳоят бўлсин!

Мамлакат истайман,
На бой, на фақир, сену мендан айри бўлсин,
Қишнинг узун тунлари, ҳар уйнинг хайри бўлсин.

Мамлакат истайман,
Яшамоқ, севмоқ қадар дилингдан бўлсин;
Бир шикоят бўлса, фақат ўлимдан бўлсин...

ЎТТИЗ БЕШ ЁШ ШЕЪРИ

Ўттиз беш ёш! Йўлни ярим этар!
Дднте каби умр ўртасидамиз,
Ўспиринлик чоғимиздаги гавҳар,
Ялиниш, ёлвориш бугун фойдасиз,
Кўзингнинг ёшига қарамай кетар.

⁸ айланди

Чаккаларимга қор ёғдим қор,
Менманми, Аллоҳим, бу ажинли юз?
Шу кўзлар остида турган ҳалқалар?
Нега бундай душман кўринаяпсиз?
Йиллар бўйи дўст билганим ойналар?

Вақт билан қандайин алмашар инсон?
Қайси суратимга боқсам мен эмас...
Қаерда у кунлар, ўша ҳаяжон?...
Бу кулиб турган ёш одам мен эмас,
Ёлғондир, қайғусиз бўлганим ёлғон!...

Хаёллардан барпо илк муҳаббатим,
Хотираси ҳатто бегона келар.
Ҳаётни баробар бошлаган дўстим-
Дўстларим йўлларда айрилиб қолар.
Ёлғизлик устимга босиб келар жим...

Кўк юзининг бошқа ранги бор экан!
Кеч билдим тоғларнинг сарт⁹ бўлишини.
Сув инсонни бўғар, олов ёқаркан!
Ҳар туққан куннинг бир дард бўлишини,
Инсон ушбу ёшга келиб топаркан!

Беҳи сариқ, анор қизил кузақда!
Ҳар йил оз-оз ўзлаштириб топганим-
Нега тунд учади қушлар узоқда?...
Бу қандай жаноза, бу қандай ўлим?
Нечанчи боғ кўрдим, жим кесилмоқда!...

Нетарсан, эй ўлим, ҳар ким бошида?
Бир бора ухлаган бошқа уйғонмас.
Ким билар қаерда, неча ёшида?
Бир намозлик салтанатинг йўқолмас,
Тахт мисоли у мусалло¹⁰ тошида.

ҲАЙРАТДА ҚОЛДИМ

Ҳайратда қолдим, қандай одим отай деб шошдим,
Кун сиқади, кеча сиқади.
Булутлар, туманлар ичида адашдим;
Кўк мовийлигига етди ҳасратим...

Сени ўйламасдан бўлмайдим, Тангрим;
Кутмаслик сендан мадад!

⁹ қаттиқ

¹⁰ ўлик ювиладиган тош

Сувнинг тубига қадар борди оёқларим;
Сувнинг тубида ҳам ҳасрат!...

Қолмади умиднинг сўлгин ва жонсиз
Нурида ҳарорат.
Ва келди эшикка кишнаб, сабрсиз,
Ўлим ниҳоят!...

ЎЛИМДАН СЎНГ

Ўлдик, ўлимдан бир нарса кутиб,
Буюк бир бўшлиққа йиқилди ҳайратим;
Қандай эслолмайсан мусиқий ҳасратни,
Кўк парчаси, чўп тўпи, куш пати...
Яшашга ўргандик ўлимни унутиб...

Энди-чи, дунёдан ҳеч бир хабар йўқ;
Йўқбизни излаган, сўраган кимсалар.
Чунонам қоронғу, зулматки кечалар,
Фарқсиз, борми ё йўқ деразалар;
Оққан сувда ҳам аксимиздан асар йўқ...

ШУНДАЙ ШЎНҒИДИМКИ...

Шундай шўнғидимки бу оқшом усти,
Қўшни ҳовли каби келди кўк юзи...

Мен дунёдан беҳабар бир боламан,
Йитган ғилдирагим излаб бораман...

Чопинг болалар, чопинг қўшни қизлар,
Ҳовучимга сиғмаётир юлдузлар...

ПАЙДОС¹¹

Пайдос, бундан сўнг телбаликларга,
Қаттиқ гапирмоққа бошлади ойналар.
Етишга югурдим "Ишқ балиқлар"га,
Мени енгиб қўйди бу ички қимор...

Нега пинҳон тутай, ғофил, осийман!
Ўзим йўқотибман ёшлигимни ҳам.
Миниб боражагим энг гўзал кемам...
Олганини қайтиб бермас тўлқинлар...

¹¹ етар, бас

Майхоналар ва тонгги қаҳвалари,
Жумла дўст, шоир, рассому сарсари.
Ортиқ жунбушда бўлмасам тунлари,
Ўйламангки "У бизга хиёнаткор..."

Ёш кетмоқда... қувват қолмади бизда,
Киши уй, оила қилсин ёшлиқда.
Вақти етиб бир кун ўлганимизда,
Жанозамиз ерда қолмасин дўстлар...

АББОС

Қани Аббос, вақт тамом,
Оқшом дединг, келди оқшом.
Ёз ўртага суфрамизни,
Тинсин энди қалб оғриғи.
Шу дарахт тагида бўлсин,
Ариқча жилдираб турсин.
Ойга айт чиқсин бу кеча,
Кўринсин у истагимча.
Кўрсат ҳукминг масофага,
Вақтга, замонга, ҳавога...
Тупроқ чангитиб, чопиб кет,
Шундай фармон қилди Жоҳид.

Олиб келгин севгилимни Бешиктошдан!
Қўмсаепман ёшлигимни қайта бошдан!...

ОНАЖОНИМ

Бир куни ёнингга келганимда,
Бир нарса сезасан ҳолимдан-
Ҳеч ҳайрон бўлмайсан, онажон!...

Бошимни қўяман тиззаларингга,
Ўксиб-ўксиб йиғлай бошлайман,
Бутун инсонларнинг ўрнига...

ҒАРИБ КИШИ

Бу оқшом илк бора йиғладим,
Ҳувиллаган хонам деразасида;
Қани бир оилам, қани авлодим?
Нима топдим ушбу ҳаётнинг
Майхонасида-ю, корхонасида?
Ётоғим ҳар кеча шунчалар совуқ,

Саодат умрнинг қай нуқтасида?...

ХАЁЛ ҚИЛГАН НАРСАМ

(Бешиктошли учун)

Кўк мовий, мовий кулимсирарди,
Яшил баргларнинг орасидан.
Унинг олтин саси бир нарса сўрарди:
"Не хабар деб ишқ ярасидан?"

Битди дедим, битди қоронғулик,
Висол билан битди у азоблар.
Бу ҳузурли, шалолий ойдинлик,
Янги, нурли чоғни сен билан бошлар.

Баҳор мавсуми бу яшил мовутлар,
Эркалик қиларди шамоллар...
Келинлик либоси оппоқ булутлар,
Ёнида кезарди оппоқхаёллар...

Ниҳоят бахтиёрлик бошимизни,
Бир ёстиққа қўйганимизда...
Ишқнинг ҳаётга берган тотини,
Ўша дамлар туйганимизда...

...Бир умр яшадик беҳабар, кейин,
Куннинг беҳудали дағдағасидан...
Кўк ҳануз мовий, мовий кулимсирар,
Яшил баргларнинг орасидан!...

МУЖДА

Қушлар хабар берди, менга қушлар,
Келажакда нимадир бўлади.
Биз истаган каби чиқар қуёш ҳам,
Инсон юзи самимий кулади...

Ўшандан сўнг денгиз қирғоғида,
Бўри ини, қўзи ўтлоғида,
Дунё жонли, жилвали чоғида,
Туш ва ўнг ҳам баробар бўлади...

ЎРХОН ВЕЛИ ҚОНИҚ (1914-1950)

Истанбулда туғилган. Истанбул университети Адабиёт факультети, Фалсафа бўлимида ўқиган. Ахборот-алоқа идорасида (РТТ), бир муддат Миллий Таълим Вазирлигининг таржима бюросида ишлаган. Ўлимидан олдинроқ ўн беш кунлик "Япроқ" журналини ташкил қилган.

Шеър китоблари: "Ғариб" (Ўктой Рифат ва Мелиҳ Жавдот билан бирга, 1941), "Воз кечолмаганим" (1945), "Достон каби" (1946), "Янгиси" (1947), "Насриддин хўжа ҳикоялари" (1948), "Қарши" (1949). Ўлимидан сўнг бу китобларга кирмаган шеърлари билан бу китобдаги шеърлар нашр қилинган (1951,1982). Таржима шеър китоблари "Ла Фонтенинг эртаклари" (икки китоб, 1948), "Француз шеърляти антологияси" (1982).

Ўрхон Вели ташбеҳ ва истиора каби бадий тасвир воситалари ҳақида шундай фикрда: "...ташбеҳ билан истиорадан қочган, кўрганини ҳамма қўллаётган калималар билан тушунтирган одамни бугуннинг мунаввари (олимлари) ғалати қабул қилишмоқда".

Ўрхон Велига кўра "Шеърни шеър қилган фақат адоси (яқуни)даги хусусият бўлиб, бу маънога оиддир. Шеър барча фазилатлари яқунида жам бўлган бир сўз санъатидир. Яъни, тамоман маънодан иборатдир. Маъно инсоннинг беш туйғусига эмас, ақлига хитоб қилади. Бинобарин, тўғридан-тўғри инсон руҳиятига хитоб этувчи ва бутун қиймати маъносида бўлган ҳақиқий шеър унсури борлигини ҳам унутмайлик".

Ўрхон Вели шеърлятда қўллаган туркча ўзига хослиги, табиийлиги билан ажралиб туради.

Ўрхон Велининг таржималари ҳам замонавий турк таржимашунослигининг мумтоз намуналаридир, десак, муболаға бўлмайди.

АОРИСТ

Эй, хотираси ичимда қасам қадар буюк,
Эй, боғчасининг хуш кунларга очиқ эшиги.
Ҳануз рўёларимга кирган энг суюк,
Бола пешонасидаги каби иссиқ бўса ҳадиги.

Эй, севги шохимда илк чечак очган ғунчам,
Қоним оқишини енгиллатган томир...
Гул ранги нурлари, савдо тўла оқшом,
Ичимда янги бир шафақдай қолур...

Эй, тахта тўсиқдан ошиб ўтган гул
Ва ҳаволари сасимизга тўла баҳор ...
Ўйнаганимиз сувлар, юрганимиз йўл,
Қоғоз бир кемаю, қувонч юклари бор...

Эшитиб қарши минорадан хуфтонга чорлов,
Ётоғимга иссиқлигин келтирган рўё...
Денгизларда яшаганим - куйдирмас олов,
Ва қирғоқ энг катта беғубор дунё ...

Оҳ, кўп нарса берган ўрик дарахти,
Илк йўлчиликда бошланган ҳасрат...
Қўнғироқли файтун таққан от шахти ...

Кичик рўмолчамда юмалаган дард ...

АБОБИЛ

Сақлаб ичига саслар, учган бу оқшомдан,
Ҳофизамни денгиз қирғоғига тортган йўл...
Ойдинлик, рўёлар изига тушган конгул¹²,
Мовий денгизда сузар каби ёнган шамдон...

Суратлар устида зулматнинг қўрқинчи
Ва бирдан қалбларга урилган хотира.
Мени чексиз саодатга тортиб ботирар,
Кичик бармоқларингда рўёлар илинжи...

Айрилмоқда кўзларимдан йилларча кечалар
Ва ёлғиз қолмоқда ёзга ром соҳил...
Учишади кўк юзида бир гала абобил;
Севгим ва ҳасратим абадий қолар...

Очиқ пардалардан сасларнинг тўкилиши;
Бир сардоба янглиғ руҳнинг чўкиши...
Энг яқин севгининг сезилмаган ўпичи...
Яшамоқдан гўзал бўлган унинг кулиши...

Илиқ сояларда ухлатиб ўйларинг,
Оқ этакларинг билан менга кўринганинг ...
Ва нафасингни яшил тонгларга илинганинг,
Менинг ёз тундаги иссиқ ўйларим...

Рангли фонусларнинг тагига тушган севинчи,
Елкаларингда ой нуридан жамалак.
Ҳасратни қуволмай фитратим ҳалак,
Кичик бармоқларингда эса, рўёларинг илинжи...

КИТОБАИ САНГИ МОЗОР

I
Ҳеч нарсадан азоб кўрмади дунёда,
Носирдан кўргани қадар.
Ҳатто хор, чиркин яратилганидан ҳам
Бу қадар қайғули эмасди.
Туфлиси оёғин қисмаганда,
Эсламасди аммо Аллоҳни.
Ўзини гуноҳкор ҳисобламасди,
Ёзиқ бўлди Сулаймон афандига ...

¹² қайиқ тури

II

Масала у қадар шов-шув эмасди,
На бошқалар, на ўзи учун;
Бир оқшом ухлади,
Уйғона олмади.
Олиб кетдилар,
Ювилди, намози ўқилди, кўмилди.
Эшитсалар ўлганин оладиганлар,
Ҳаққини ҳалол қиладилар албатта.
Оладиганига келганда...
Зотан, оладигани йўқ эди раҳматлининг...

III

Тўфангини омборга қўйдилар,
Савобини бошқасига бердилар.
Ортиқ на тўрвасида нон бўлаги,
На ёстиғида дудоқларининг изи;
Шундай бир шамол каби
Ўзи кетди,
Ҳатто исми ҳам ёдгор қолмади.
Ёлғиз шу байт қолди,
Қаҳва ўчоғида қўл ёзуви билан:
"Ўлим Аллоҳнинг амри,
айрилиқ бўлмаса эди"...

ТОНГГА ҚАДАР

Шу шоирлар маъшуқалардан баттар,
Нимадир бу одамлардан чеккан азобим...
Шундай бўладими тонгга қадар,
Бир мисра деб учса ёноғим...

Тингла, тингла, эшитасанми,
Қўшиғини том мўрисининг.
Ёхуд буғдой ташиганини,
Чумолининг уяларига.

Кутмасам на бўлар қуёш туғишин,
Қўлланган қофияларни қўллаш учун.
Тонгда келган қоғоз олувчиларга,
Букланган қоғозни йўллаш учун.

Шайтон деяптики: "Оч деразангни,
Бақир, бақир, бақир,
Тонгга қадар...".

ГЎЗАЛ ҲАВОЛАР

Мени бу гўзал ҳаволар маҳв этди,
Шундай ҳаволарда истейфо қилдим,
Вақфдаги. маъмуриятимдан.
Тамакига ҳам шу ҳавода ўргандим,
Шундай ҳавода ошиқ бўлдим;
Уйга нон ва туз олиб келишни,
Шундай ҳаволарда унутдим.
Шеър ёзиш хасталигим,
Доим шундай ҳаволарда нуқс этди,
Мени бу гўзал ҳаволар маҳв этди...

АНГЛАТОЛМАЯПМАН

Йиғласам, сасимни англоласизми,
Мисраларимда.
Учрата оласизми кўз ёшларимни
Қўлингиз билан?
Билмасдим қўшиқларнинг бу қадар гўзал,
Калималарнинг эса тансиқлигини.
Бу дардга чалинмай туриб.
Ҳаммасини айтиш мумкин бўлган
Бир ер борлиги билан...
Хийла яқинлашибман, деяпман,
Аммо, англатормаяпман...

ПОЕЗД ОВОЗИ

Ғарибман;
На бир кўнгил овулар гўзал бор бу шаҳарда,
На бир таниш чеҳра.
Бир поезд овозин эшитишга ташна,
Икки кўзим,
Икки чашма...

ИСТАНБУЛНИ ТИНГЛАЯПМАН

Истанбулни тинглаяпман, кўзларим юмилган,
Енгилгина шамол эсмоқда.
Секин, секин солланмоқда,
Япроқлар дарахтларда,
Узоқ, жуда узоқларда
Мешкопчиларнинг саслари шамолга илинган...
Истанбулни тинглаяпман кўзларим юмилган.

Истанбулни тинглаяпман кўзларим юмилган,

Гала-гала қушлар учади.
Юксакларда чуғур-чуғур овозлари
Тўрлар тортиларкан қирғоққа,
Бир аёл ўтирар оёғи сувда, хаёлга кўмилган
Истанбулни тинглаяпман кўзларим юмилган...

Истанбулни тинглаяпман кўзларим юмилган,
Салқин, салқин ёпиқ бозорлар.
Жонли, жонли Маҳмуд пошо...
Кабутар тўла ҳовлилар...
Болғасаслари келар портлардан.
Гўзалим баҳор шамолида турар, юзлари кулган,

Истанбулни тинглаяпман кўзларим юмилган...
Истанбулни тинглаяпман кўзларим юмилган,
Бошимда эски замонлар сархушликлари,
Эски қайиқлари билан бир қирғоқ.
Бўронларининг шовқини, денгиз тинчлиги брилган,

Истанбулни тинглаяпман кўзларим юмилган...
Истанбулни тинглаяпман кўзларим юмилган,
Бир гўзал ўтмоқда тош йўлдан,
Куфр гаплар, қўшиқ, гап отишлар...
Бир нарса тушар қўлидан,
Сочилган гуллари ортидан термулган...
Истанбулни тинглаяпман кўзларим юмилган...
Истанбулни тинглаяпман кўзларим юмилган,
Бир қуш потирлайди этакларида;
Пешонаси совуқми, иссиқми биламан;
Дудоқлари хўлми, қуруқми биламан;
Тўлин ой чиқмоқда кунгабоқар ортидан,
Қалбимнинг уришини англагандай англаяпман,
Истанбулни тинглаяпман!...

("Қарши" китобидан)

БУРГА ШЕЪРИ

Бу не ажойиб билмача¹³,
На кундуз битар, на кеча.
Кимга айтамыз дардимиз,
На ҳақим англар, на хўжа.

У кимдир ишинда, кучинда,
У кимдир саси йўқ ичинда?
Оғиз бор, қулоқ бор, бурун бор.
Аммо бари айри бичимда.

¹³ ТОПИШМОҚ

У кимдир пайғамбар деб ёнар?
У кимдир соат каби айланар?
У кимдир котиб ёзувин ёзса?
У кимдир кўчаларда тиланар?

У кимдир қамчи тақар белига?
У кимдир шўнғир дунё елига?
Аёл ҳисобида тунлари,
Кундузлари ота қўлида?

Бу низом шундай кетарми?
Бургалар филни ютарми?
Етти нуфузли ётар жойда,
Уч бетайин ётса етарми?

Қоришиқ ишлар бу вассалом,
Телбаликни ёзади қалам.
Ёзганингни тонгда ўқисанг,
Ҳеч қийматга арзимас калом...

Йўлчилик

Не сир бор бу йўлчиликда,
Ҳар сафар йиғлатар мени,
Менки ёлғизман бу дунёда!
Йўлга чиқаман тонгги қизилликда...

Узун кўприқдан қир бўйлаб,
Яйловнинг отлари дупур, дупур...
Ҳайдовчим ўн тўрт ёшида,
Юзимни ёш билан қўяман сийлаб...

Кўнглим шод бўлиши керак-ку ахир,
Қаерда мен излаган шодлик.
Айтинглар не сир бор йўлчиликда,
Кўзимдан не учун ёш оқаётир?...

("Воз кечмаганман" китобидан)

ФОЗИЛ ХУСНИ ДОҒЛАРЖА (1914 йилда туғилган)

1914 йилда Истанбулда туғилган. Кулели Ҳарбий лицейини (1933) ва ҳарбий мактабни (1935) битирган. Шундан сўнг Матбуот ва Туризм Бош Бошқармасида, Меҳнат Вазирлиги Иш Назоратчиси бўлиб Истанбулда ишлаган (1952-60). Нафақага чиққандан кейин Истанбулда "Китоб" номли нашриёт ташкил қилган (1959 декабр), "Туркча" номли ойнома чиқарган (43 сон, 1960 йил, январь-1964 йил, июль). 1970 йилдан эътиборан нашриётни ёпиб, қолган умрини шеър ёзишга бағишлаган.

Илк шеъри "Истанбул" газетасида чиққан. ("Секинлашган умр", 1933). 1933 йилдан эътиборан шеърларини кўпроқ "Истанбул", "Борлик", "Маданият ҳафтаси", "Юксал", "Оила", "Инқилобчи ёшлар", "Етти тепа", "Турк тили", "Янгилик", "Ватан", "Маданият дунёси", "Атач", "Чағри", "Турк юрти", "Даврим", "Йўл", "Адабиёт дунёси", "Елкан", "Папирос" каби журналларда чиқартирган. Биринчи шеърий китоби Ҳарбий мактабни битирган куни (1935 йил, 30 август) нашрдан чиққан. Иккинчи ва энг кўп рағбатга сазовор бўлган "Бола ва Аллоҳ" (1940) номли китобидан сўнг номи машҳур бўлди. Шакл ва мазмун жиҳатидан мутаносиб бу асари Жумҳурият даври шеърлятининг энг яхши намуналаридан бири ҳисобланади.

Ижодининг сўнгги йилларида асосан болаларга аталган шеърлар ёзди. "Чакрин достони" номли китоби билан 1946 йилда ЖХП (Жумҳурият Халқ Партияси) шеър мусобақасида учинчи даражали совринни, 1956, 1966 йилларда ҳам турли мукофотларни қўлга киритди. 1967 йили Америкадаги International Poetry Forum томонидан "Ҳаётдаги энг яхши турк шоири" дея эътироф этилди.

Асарлари: "Ҳавога чизилган дунё" (1935), "Бола ва Аллоҳ" (1940), "Яна" (1943), "Тош даври" (1945), "Она тупроқ" (1950), "Фарб даври" (1958), "Мавлонода бўлиш" (1958), "Жазоир қўшиқлари" (французча, инглизча, арабча таржималари билан), "Чаноққалъа достони" (1965), "Тўрт қанотли қуш" (шеърларидан намуналар), "Тилдаги компьютер" (1992), "Маҳзун қўзи йиғиси" (1972), "Ер юзи болалари" (1974), "Ёзувларни севган айиқ" (1980), "Жин ўғлон" (Насриддин Афандининг болалиги 1981), "Ҳинд ва ҳиндча" (1981), "Қуёш чиқаргувчи" (1981), "Қочган айиқлар ўлкасида" кабилар.

ОҒИР ХАСТА

Уфлама менга онажоним, қўрқяпман,
Дуо қилиб, қилиб кечалари.
Хастаман, аммо шунчалар гўзал,
Сузиб борар вужудимнинг бир ери.

Нега бундай ёпдилар устимни,
Мунтазамки, менга маҳзунлик берар.
Оқараркан, узоқ шамоллар ичида,
Ўйинчоқлар каби бир шаҳар...

Қўзларим юмиқ, юзим-ла кўряпман,
Йиғлаяпсан, эслаяпман нурни.
Баробар туймоқдамиз секин, танҳо,
Девордаги расмлар-ла тақдирни...

Онажоним, каттаряпман мен энди,

Каттармоқда кўлда қамиш ҳам.
Укам тезроқ сув берсин айтинг,
Ташна қолди таёқ отгинам...

БОЛА, КЕЧА, ОЁҚ КИЙИМЛАР

Кеча бўлганда ҳаммадан яширин,
Бир ишимиз бор эди ажойибгина.
Оёқ кийимларни тизардик укам билан,
Ўғрилар каби зинадан энибгина.

Отамники бир томон, меники бир томон,
Биз эса - икки болакай...
Туннинг, вақтнинг зулматига қарши,
Кураш бошлагандик ўйламай...

ВУЖУД ЯРАТИШ

Тўплансин бошимга тиланчилар,
Бир бўлак нон лаззатин баҳслашайлик.
Мавсум ва вақтнинг орасида.
Кўрлар каби қоронғудан қўрқмай...
Шу қадар танҳо, ҳамма хотирасида...

Шукр оташлари ёнар қарши тоғлардан,
Тўйган чўпонларнинг одати.
Қушларнинг қўнгани (эса) ёлғизлик...
Йўқолибди эсланадиган саодати...
Қалбимиз-чи янада синиқ...

Сихат тўла ҳайвонлар хавфсизлик берар,
Дарвешу, Абдол ҳурматсиз, очкўзлар сарбаст.
Хулёларимизда шахзодалар ухларкан...
Хижолат бўлмасдан баҳс этсин ҳар ким,
Вужудини яратиш завқидан...

ЯРИМ ОЙДИНЛИКЛАРКИ СОҲИБСИЗ...

Ярим ойдинликларки соҳибсиз,
Ва мовий қушлар тонгда тин олмасдан...
Болам, қўшиқлар айтгин кўчаларда,
Овозинг гўзаллиги йўқолмасдан.

Эшиклар очилар сўнгига қадар,
Қушлар учар хотиралар ичидан.
Болам кўп-кўп эртак эшитгин,

Ҳануз ишонганинг учун ҳам...

Кемаларнинг энг узоқ қароқчилари –
Томоша қил юлдузлар кўринишини...
Болам, сўра нега оқшом бўляпти...
Айбололмас ҳеч кимса сени...

Баъзи соҳилларнинг салқинлиги,
Ва унутилмаган бир даста гул...
Болам, сенга ёлворяпман,
Қўлинг кирланмасдан дуо қил!..

ЭМИЗАР ЭДИ...

Эмизар эди, қоронғуликда, танҳоликда,
Болаларини жасур ҳайвон.
Севги, лаззат, орзу билан порларди,
У орамизда(ги) қолган...

Бергани давом этади ўз-ўзидан...
Тошлар қадар қийматли, тупроқ қадар роҳат,
Юлдузларнинг ва ўрмоннинг остида хабарсиз,
Ўсаётган наботот...
Эмизар эди бир саодат ойдинлигида,
Сувлар вақтни, дарахт қушларни...
Жон деб жимган тоғлар устидан,
Осмон эса... Ерни...

ДУНЁ ИЧРА

Дунё ичра туркимизни¹⁴ айт,
Оч ўзинга оппоқ бир елкан...
Нега ҳамма гўзал бўлолмас,
Яшамоқ бунча гўзал экан...

Инсон шохлару булутлар-ла,
Ойдин мовийликдан ўтар экан.
Қандай ўла олади ахир,
Яшамоқ шунча гўзал экан...

ЎТГАН НАРСА

Катта ялдизлар¹⁵ остида майда дунёмиз,
У кичкинагина бир "хона".

¹⁴ қўшиғимизни

¹⁵ Олтин сувли безаклар

Ифор сочар қир гуллари тонг оқармасдан,
Онсиз, уйқусиз,
Ифор сочаверар райҳона...

Қадимда ҳам шундай маст бўлган ҳамма,
Бир қарашда ҳамма "мастона".
Хаёл келар нозли ёр томондан,
Ишқдан маст қушлар сузилар,
Қушлар ўзгаради шоҳона...

Аслида-чи, сезмайди кўнгил,
Гўё доим шундай девона.
Ичимиздану, ташимиздан,
Ўтиб борар вақт,
Золим, золимона!..

СУВЛАР БИЗДАН АҚЛЛИ

Сувлар биздан ақлли, олдин кўрар оқшомни,
Тушар ҳаводан олдин зулмат сари.
Буюк илон каби ўртадан сузар,
Тоққа қочар экан, тоғ ҳайвонлари..

Сувлар биздан ақлли, мамнун бўлади,
Фақат дарахтлардан.
Бошқа инсонлардан эмас,
Инсонларни олмайди тан...

Сувлар биздан ақллидир, ухламайди ҳеч,
Очар мовийликка йирик кўзларини
Ва кутарлар ўлим сири ичида,
Ўз ҳаётларининг маҳшарларини...

ПРОКУРОР

Прокурор надир ўйладингми,
Тоғларни тождор қилган?
Улар сукут билмас кеча кундуз,
Улар ҳайқиради юксакда.
Ўтаб тоғлардан ялангоёқ,
Бир ишсиз турса эшигингда,
Ичингни эзиб... ёқиб...

Прокурор надир ўйладингми?
Пичокни учли қилган, (лекин)
Бир эски интиқом олинмаган -
Кимларнингдир пешона тери,

Кимлар бошига тож бўлмаган...

Прокурор надир ўйладингми
Ўзувларни сучли¹⁶ қилгани?
Ақлу юрак билан буюган,
Кундузлар кечага қарши,
Аммо недир тошмоқ узрадир,
Мени сендан кучли қилгани!.

ЖОҲИД СИДҚИ МАРСИЯСИ

Жоҳид Сидқи, мен сени қандай хотирлай,
Минг бир он, минг бир юлдуз-ла яшаркан.
Билсин янги авлод, ёлғизлик бир шиша майдир...
Оқшом олди ҳароратсиз зулмат...
Кимдир секин-секин ичаркан, Жоҳиддир.

Севса йўлдан ўтгани, булутни, қушларни,
Аёл ва эркаклар гўзал ўпишаркан...
Кўк юзи, ер юзи мовийлик-ла бир.
Некбинликдир, аммо шошмангиз,
Кимнинг жони сиқиларкан, Жоҳиддир.

У ер-бақирсанг товушинг чиқмас ташқари,
У ер-жиловингни девлар тишлаб ушларкан.
Деворлар тош, эшиклар темир,
Ўрганган нарсаси эди яшамоқ...
Ким ўлимдан қўрқиб, унга қочаркан, Жоҳиддир.

Ким ўлимдан қўрқиб, уни қучаркан, Жоҳиддир...

¹⁶ айбдор

АТИЛЛА ИЛХАН МОВИЙ (1925-2005)

Шоир ва ёзувчи Атилла Илхан 1925 йил 15 июнда Измир вилоятининг Менемен қасабасида туғилган.

"Ҳақиқат", "Демократ-Измир" газеталарида муҳаррирлик қилган ва бош мақолалар ёзиб турган. 1973 йилда Анқарага жойлашгач, "Билги" нашриётида маслаҳатчи бўлиб фаолият кўрсатган. 1980 йилдан кейин Истанбулга келиб, "Санъат воқеаси" журналида масъул муҳаррирлик қилган.

"Жаббор ўғли Муҳаммад" шеъри 1946 йилги шеър мусобақасида 2-ўринни эгаллагандан сўнг шоир номи қўпчиликка маълум бўлди. "Маҳбуснинг кундалиги" китоби эса 1974 йилда "Юнус Нодий" мукофотига лойиқ деб топилди. Шеър ва танкидий мақолалари "Кун", "Ёш насл", "Қдсам-бақадам", "Фикрлар", "Борлиқ", "Оила", "Йигирманчи аср", "Танланган ҳикоялар", "Етти тепа", "Дўст", "Елкан", "Жумҳурият", "Миллат санъат воқеаси" каби журнал ва газеталарда эълон қилинди.

Атилла Илхан бир неча фильмлар сценарийси муаллифи ҳамдир: "Саккиз устунга шиор" (1982), "Бургутлар баланд учар" (1984), "Эртага энди бугундир" (1986), "Юлдузлар кечаси каттадир" (1992), "Телефлаш" (1993).

Шеър тўпламлари: "Деюн" (1948), "Туманлар хиёбони" (1954), "Ёмғир қочқини" (1955), "Мен сенга мажбурман" (1960), "Бало чечаги" (1962), "Таъқиқланган севги" (1968), "Маҳбуснинг кундалиги" (1973), "Шундай бир севга" (1977), "Кўлда бор ҳузун" (1982), "Қўрқувнинг қироллиги" (1987), "Айрилиқ ишққа тегишли" (Барча шеърлари, 2001).

Атилла Илхан бир неча романлар муаллифи ҳам: "Кўчадаги одам" (1953), "Занжирлар бир-бирига ўхшамас" (1957), "Бўрилар дастурхони" (2 жилд, 1963, 1964), "Пичоқнинг учи" (1973), "Сиртлоннинг ўлиши" (1974), "Ярага туз босмоқ", "Ёмон ҳолда Леман" (1980), "Доруссаодатда вой" (1984), "4 қоронғуликда биз" (1987) кабилар.

ШОҲОНА САРСАРИ

Йўлимдан чекин, болам,
Боғласалар ҳам турсадмам.
Темир асо, темир чориқ дедим,
Найлайн,
Йўлчилик дедим.
Дарахтларда тунади яна оқшом
Қарғалар билан.
Шамол ўзини ердан-ерга урмоқда,
Синиқ, тўкилган юлдузлар
Кўринади узоқдан.

Устунсиз мавжлар югуртирар мени.
Онамдан йўлчи бўлиб туғилганман,
Етти тоғнинг йўллари қалбимдан ўтган.
Салқин, салқин мисралар келар ичимдан,
Дудоқларимда ёмғир томчилари...
Йўллар мени олиб кетади.
Онамдан йўлчи бўлиб туғилганман (ахир).
Дарёлар-ла бирликда денгизларга қовушдим,
Бу катта дунёни оқшом дедим,

Йиғлагим келди...

Йўлга бир тушилдим, умр бўйи кетилур,
Нон, шароб, турналар ортидан.
Буюк шаҳарлар, буюк ишқ тарк этилур.
Мен болалар каби севдим,
Девлар каби изтироб чекдим.
Томирларимда дунёнинг шамоллари.
Ҳарбийлик ва аччиқ ёлғизликка қарамайман.
Мен онамдан (ахир) йўлчи бўлиб туғилдим,
Найлайин,
Фурбат дедим,
Ватан дедим,
Ҳуррият дедим...

«ПИА»

Қанийди кимлигини билсам ПИАнинг,
Қўлларини бир тутиб ўлсам.
Бунча узоқлардан ўтмаса,
Мен бир шаҳарга келган вақт
У бошқа шаҳарга кетмаса.
Отелларни бўм-бўш кўрмасам,
Ичларини музли бир қадаҳ каби.
Буғланиб, буғланиб турмасам,
На бўлғай, тонггача қирғоқда.

Болалар ПИАни кўрсалар,
Менга хабар берсалар, билсам.
Ичимни бус-бутун юлдуз босар,
Бир ханжар-ла кўксимни тилсам.

Мен бир шаҳарга келган чоғ,
У бошқа шаҳарга кетмаса.
Сингапур йўлида демасалар,
Ҳорфинман айтмаса, айтмаса...
Бунинг устига пулсиз, ҳужжатсизман.
На бўлғай тонгга қадар қирғоқца,
Овозини эшитсам ПИАнинг.
Йўқсиллик ёмғири остида,
Боладай кўзлари совқотган, кўрққан, сўлғин...
Қўлларини тута олсам ПИАнинг (сўнг),
Ўлсам, армонсиз ўлардим...

ТУМАНЛАР ХИЁБОНИ

I

Юзини яширса кўёш тутиларди,
Ой ҳам октябр эди, жунжикардик.
Дарахтлардан бири кўчада ўларди,
Шаҳарнинг ойналари қайғусиз куларди,
Ҳар кўча бошида ўпишар эдик...

Туманлар хиёбонида оқшом чўкканди,
Елкаларимизга ундан олдинроқ.
Кесилган қўл каби ёлғиз эдик,
Тоғларда оташлар ёнмасди...
Денгиз фонуслари сўнганди,
Бир-биримизнинг кўзимизни қидирардик.

Туманлар хиёбонида сени йўқотдим,
Кўча чироқлари нур сочар эди...
Юқорида булутлар юрар эди.
Тарк этилган бола каби эдим,
Тегинсангиз йиғлардим,
Янги эшик томонда бир поезд бор эди.

Туманлар хиёбонида ўлгайман,
Чап биқинимдан урадилар,
Кўча бекатида йиқиламан,
Кўзойнагим синади...
Сен рўё кўрасан, бақириб уйғонасан,
Тонгда эшигинг урадилар,
Келтирадилар,
Мени кўриб тонг қотасан,
Йиғлай олмайсан, йиғлай олмайсан...

Туманлар хиёбонидан ўтдим, шалаббо эди.
Ивиган кўчалар ялтирар,
Туриб, туриб кўзларим толарди,
Бир финжон шаробда йўқолар эдим.
Тунги посбонлардан соат сўрардим, лекин
Уйга кетишга қўрқардим
Туманлар бўғзимга ўралган эди...

II

Бир кема мени Африкага олиб кетади,
Исмими билмайман, нима бўпти...
Касабланкада бир кун қоламан,
Туманлар хиёбонини эсга оламан...
Қизил малак қўшиғидан бир сатр,
Бўрондан бир, ёмғирдан икки,
Сенинг киприкларингдан бир сатр...
Қоп-қора бир мисрани эсга оламан...

Сени эслатганнинг бошини ёраман,
Бандаргоҳ кемалари увиллаб турганда...

Туманлар хиёбони бир тун ҳайқирганди,
Дарахтлари ётар эди, йўқсил эди.
Бутун япроқлари сарғайган,
Қуз йиғлар эди улар ҳолига.
Йиғлаган балки-да Истанбул эди,
Ичимда қалампир каби бир қаҳр -
Бутун шеърларимни ёқардим,
Ёлғизлик тинимсиз ҳужум қиларди...

Агар туманлар хиёбони бўлмаса,
Агар бу шаҳарда шу хиёбон бўлмаса,
Тонгги азон чоғи ёмғир ёғмаса,
Шубҳасиз бир телбалик қилардим,
Ҳеч кимса мени англай олмасди,
Ўн беш йилга ҳукм бўлардим,
Тўртинчи йилн қочардим,
Бадки қочаётиб отилар эдим.

Туманлар хиёбонидан ўтмаган куним,
У ўксик, мен ўксик...
Ёмғирлар остида ёлғизман,
Оғзим, қўлим, юзим ивийди.
Поезд сигналлари бир-бир чалиниб,
Ақлимни, фикримни бўлади.
Оқсаройда нурлар порлайди,
Туманлар хиёбони оёққа туради.
(Мен бу хиёбонда сен ва шулар ҳақида
Барчаси ҳақида тушуниксиз ўйладим)
Ортиқ қалбимни овутолмаяпман.
(Унинг елкалари учмоқда...).

ЁМҒИР ҚОҶОҒИ

Қўлимдан тут, йўқса йиқиламан,
Йўқса бир-бир юлдузлар тушади.
Агар шоир бўлсам-у, мени танисанг,
Ёмғирдан қўрқишимни билсанг,
Қўзларим хотирингга келса,
Қўлимдан тут, йўқса йиқиламан,
Йўқса, ёмғир олиб кетади мени...

Кечалари бирон шовқин эшитсанг,
Билганки ёмгардан безовта қочяпман.
Сарой бурни кечувидан ўтаяпман,
Сентябр окгиоми бўлса, ивиган бўлсам,

Мени кўриб, балки англай олмайсан...
Ичингда яширин, мунгли йиғлайсан,
Аммо тут мени, йўқса йиқиламан,
Йўқса ёмғир олиб кетади мени,
(Ўзим кўрққан хотира томон...).

УЧИНЧИ ШАХС ШЕЪРИ

Кўзларинг кўзларимга қадалса,
Фалокатим эди бу, йиғлардим,
Мени севмаслигинг билардим.
Бир севгилинг борлигини эшитгандим,
Чўп каби озғин бириси эди, нимжон,
Хосиятсиз эди фикримча.
Қачон олдимдан чиқса,
Ўлдиришимдан кўрқардим,
Фалокатим эди бу, йиғлардим....

Қачонки соҳилдан ўтсам,
Портда кемалар ва яна бир кема бор эди
Дарахтлар қуш каби куларди,
Бир шамол ақлимни оларди.
(Кемада) секингина сигара ёқардинг,
Менинг бармоқларимни ёқардинг.
Киприкларингни эгиб боқардинг...
Ичим титраб кетар, музларди,
Фалокатим эди бу, йиғлардим...

Оқшомлар бир роман каби тугарди,
Жазобил қон ичида ётарди.
Портдан бир кема жилар эди,
Сен унга минар эдинг ва ...
Тонгга қадар қолар эдинг.
Хосиятсиз бири эди фикримча...
Кулиши жанозага ўхшарди.
У сени қулларига олдим...
Фалокатим эди бу, йиғлардим...
Йиғлай бошлардим...

МЕН СЕНГА МАЖБУРМАН

Мен сенга мажбурман, билмайсан,
Исмингни мих каби ақдимда тутаман...
Каттаргандан каттарарди кўзларинг,
Мен сенга мажбурман, билмайсан,
Ичимни сен билан иситаяпман.

Дарахтлар кузга ҳозирланмоқда,
Бу шаҳар у эски Истанбулмиди?
Қоронғуда булутлар парчаланмоқда,
Кўча чироқлари бирдан ёнмоқда,
Тошли кўчаларда ёмғирлар иси...
Мен сенга мажбурман, сен йўқсан.

Севиш қай замонда разилдай қўрқинчли,
Инсон бир оқшомда бехосдан ҳорийди.
Танласак устара тиғида яшаш йўлини,
Қачондир қўлларимизни кесади тиғи.
Бир неча ҳаёт чиқаради яшашдан,
Қайси эшикни урса қай замон,
Ортида ёлғизликнинг мунгли улиши...

Шоҳ ҳам, гадо ҳам бир чолғу чалса,
Эски замонлардан бир кун - Жума бўлса,
Кўча бошида туриб тинч эшитсам,
Сенга кўрилмаган бир кўк келтирсам,
Ҳафталар қўлимда увалиб бормоқда,
Қаерга кетсам, не қилсам, не тутсам,
Мен сенга мажбурман, сен йўқсан.

Ёз чоғи, қўллари бўёққа бўялган бола,
Оҳ, сени билмайди, кимсалар билмайди.
Бир зилол сизмоқда кўзларингдан,
Балки яшил қишлоқда самалётга чиқяпсан
Бутунлай ивигансан...
Балки кўрсан, безовталиқ ичидасан,
Ёмон шамол эса сочларингни ўйнайди...

Қачонки яшамоқни ўйласам,
Бу бўрилар ичида қийиндир балки
Айбсиз, гуноҳга суқмай қўлларимизни,
Шундай яшамоқни ўйласам...
Жим дея исминг билан бошлайман,
Ичимда тўлқинланар яширин денгизинг,
Йўқ, бошқача бўлмайди (чунки)
Мен сенга мажбурман, сен эса,
Билмайсан, била олмайсан...

АЙСЕЛ, КЕТ БОШИМДАН

Айсел, кет бошимдан, мен сенга эмасман,
Ўлимим онийдир, сезяпман буни.
Ҳам ёмонман, чиркинлигим ҳам бор,
Айсел, кет бошимдан, истамайман сени...

Менинг ёмғиримда кеза олмайсан, совуқ ейсан,
Тарқатар кечаларим сархушлигингни.
Уйқуларимни ухласанг, қаттиқ қўрқасан,
Ҳеч бир дақиқамни яшай олмайсан...
Айсел, кет бошимдан, мен сенга эмасман.

Мен учун кирлатма ойдинлигингни,
Ҳам ёмонман, чиркинлигим ҳам бор...

Ҳуштагимни чалсам, дарҳол йиқиласан,
Кўзларим тезлаштирар танҳолигингни.
Бегона шаҳарга олиб кетади поездлар,
Ё (сен ҳам) ўлиш йўлини топасан,
Ё қўрқув сенга бирикиб кетади...
Қисматим сенга бол бўлиб ҳам қолар...
Севинчим севинчингни тутолмай ҳам қолар...
Айсел, кет бошимдан, мен сенга эмасман.

(Умидсизлигимни бўлса ҳам англасанг эди)
Ҳам ёмонман, чиркинлигим ҳам бор...

Севган дамларимдан (балки) хафа ҳам бўларсан,
Куз қўшиғининг увиллашини эшитмадинг-ку...
Ичидан бир кема қалқиб кетмаган,
Узоққа, ёлғизлик соҳилларига...
Дунёга тескари бир йўловчиман...
(Ичимдаги қулоқ қизиб боради)

Қоришиқли йўловчилигим қатъийлашади,
(Сен бошқа нарсани ўйлама, аммо...)
Айсел, кет бошимдан, мен сенга эмасман,
Ўлимим онийдир, сезяпман бунни,
Ҳам ёмонман, чиркинлигим ҳам бор...

Айсел, кет бошимдан, мен сенга эмасман,
Ахир мен сени...
Айсел!!!...

ШУНДАЙ БИР СЕВГИ

Қанча аёллар севдим, зотан йўқ эдилар,
Ёмғир кияр эди, куз билан бирга...
Озгина эркалаб қўйсам, гўё болалар,
Ташлаб қўйсам, қўрқувга беландилар.
Қанча аёллар севдим, зотан йўқ эдилар,
Шундай бир севгини кўрмагандилар.

Йўқ, ўйламангки, мени унутади деб,

Ҳали ҳануз мен томон мактублар келарди.
Ҳақиқат эмасди улар, бир умид эди...
Эски қўшиқ ёки шеърдай сўйландилар,
Қанча аёллар севдим, зотан йўқ эдилар,
Шундай бир севгини кўрмагандилар.

Ёлғиз онларимда қўлларимдан тутдилар,
Узоқ пичирлари ичимга ўт ёққанди.
Гўё кўк юзида бир булут эдилар,
Сўнг қайга кетдилар, буни ким билар,
Қанча аёллар севдим, зотан йўқ эдилар,
Шундай бир севгини Сиз кўрганмисиз?

ОЁҚ УСТИ ЎЗИНИ ЎЛДИРИШ

Қўрқувни тарк этган қиз бола,
Ўлимин танийди шу лаҳза.
Бу қасднинг сабаби бир фожеа,
Ҳолбуки у ёш эди, бундайлар оз эди...
Вужуди бокира,
Қўлин ушламаган ҳали бир кимса...

Қўрқувни тарк этган қиз бола,
Таъқиқлар тўридан ўтолмадими?
Ва ёки эврилмоқ истади
Ўзга бир қизга.
Ва ё ўз-ўзига етолмадими,
Йўқса йўқмиди юракдан севгани?...

Қўрқувни тарк этган қиз бола,
Шу лаҳза зулматга шўнғийди.
Ҳурликка эришар вужуди...
Ўртада қон иси анқийди...
Бу қандай келмоғ-у,
Бу қандай кетмоқ?...

ЖАМОЛ СУРАЙЁ (1931-1990)

Шоир ва ёзувчи Жамол Сурайё 1931 йилда Эрзинжонда туғилган. 1990 йилда Истанбулда вафот этган. Расмий ҳужжатлардаги исм-шарифи Жалолиддин Сабар, бироқ асарларида бу исм-шарифини ишлатмаган. Ҳайдар пошо лицейи (1950), Анқара университети Молия факультетини битирган (1954). Молия Вазирлигида назоратчи бўлиб ишлаган. 1982 йилда шу вазифасидан нафақага чиққан. Бу орада 1975-1976 йиллари Молия Тадқиқот Ташкилоти аъзоси, Истанбулда Зарбхона мудирини, 1978 йилда Маданият Вазирлиги нашрлари Маслаҳат кенгаши аъзоси сифатида фаолият кўрсатган. Нафақага чиққач, нашриётларда маслаҳатчи ва энциклопедияларда муҳаррир бўлиб ишлади, таржимонлик қилди.

Иккинчи Янги оқим турк шеърлятининг пешқадам шоирларидан бўлган Жамол Сурайёнинг "Қўшиғи оқ" номли илк шеъри "Мулкия" журналида босилиб чиққан (1953 йил, январ). Кейинги шеърлари, танқидий мақолалари "Етти тепа", "Шоирлар япроғи", "Эврим", "Якшанба почтаси", "Папирус", "Янги журнал", "Туркия ёзувлари" (бу журналда қисқа муддат бош муҳаррирлик қилган), "Ҳуррият намойиши", "2000 йилга қараб" журналларида эълон қилинган.

Биринчи китоби - "Увержинка" (1958) Еттитепа шеър мусобақаси армуғонига, иккинчи китоби "Кўчманчилик" (1965) Турк Тили Ташкилоти 1966 йилги шеър мукофотига, 1988 йилда эса "Куз якуни" ва "Иссиқ наҳал" номли китоблари Баҳчат Нажотигул шеър мукофотига сазовор бўлган. Баъзи китоблари ўлимидан сўнг нашр этирилган.

Асарлари: "Увержинка" (1958), "Кўчманчи" (1965), "Мени ўп..." (1973), "Савдо (ишқ) сўзлари" (1984), "Куз охири" (1988), "Иссиқ наҳал" (1988) кабилар.

ГУЛ

Гулнинг нақ ўртасида йиғляпман,
Ҳар оқшом кўча ўртасида ўлгунча.
Олдимни-ю ортимни билмаяпман,
Йироқлашиб борганини қоронғуликда,
Мени оёқда тутган кўзларингнинг...

Қўлларингни олиб, тонгга қадар силайман,
Қўлларинг оппоқ, оппоқэди.
Бу оипоқ қўлларга қўрқиб қарайман,
Гўё поездлар бекатида адашган,
Йўлини йўқотган одам кабилман.

Гулни олиб юзимга сураман,
Билмам, қандай кўчага тушибди.
Қулимни, қанотимни синдираман.
Бяр ҳалқа қон, бир қиёмат чолғу...
Ва сурнай чалаётган илон ўйнатувчи...

СИГАРАНИ ДЕНГИЗГА ОТИМ

Ҳозир бир кабутарнинг парвозини бўлишяпмиз,
Ўша машҳур кўкнинг мовийлигида...
Узун сочли ва кўкракдор хотинлари билан,
Бир Оқ денгиз чиқиши мумкин ичидан,
Олиб ёрсак агар юрагини шу кабутарнинг.

Ҳозир сенинг юрагинг кабутарникидир,
Қўлларингни тутиб, ёнингда юриладиган чоғдасаи...
Қайси бир қўлингдан тутай гўзалим, қайси?
Бир қўлингда бокиралик ва софлигинг турар,
Бир қўлингда порлаган кўёш нури...
Яна бир қўлингда эса минг фарсаҳ ҳурлик...
Ишлаётган одамлар учун эса,
Нон кесасан яна бир қўлинг билан...

Биз аввалдан шундай эдик сен билан,
Бир булут ўтса, уни кузатардик,
Бир минора гўзал бўлса, уни,
(Шу ердаги) йўқсил одамни...

Қачонки ҳурликнинг, ярашнинг, севгининг,
Ишқнинг денгизига
Бир сигара отсак,
Тонгга қадар ёниб турди...

СИЗНИНГ ҲЕЧ ОТАНГИЗ ЎЛДИМИ?

Сизнинг ҳеч отангиз ўлдимми?
Меники бир марта ўлди, кўр бўлдим.
Ювдилар, олиб кетдилар,
Отандан кутмаган эдим буни, кўр бўлдим.

Сиз ҳеч ҳаммомга бордингизми?
Мен бордим, лампанинг бири сўнди,
Кўзимнинг бири сўнди, кўр бўлдим.
Тепада бир парча само бор эди,
Шунчалар мовий эди, кўр бўлдим.

Тошларга келсам, ҳаммом тошларига,
Тошлар ялтираган ойна каби эди...
Тошларда юзимнинг ярмини кўрдим,
Бир нарсага ўхшарди, ёмон бир нарсага,
Юзимдан кутмасдим буни, кўр бўлдим.
Сиз ҳеч юзингиз совун ҳолда йиғладингизми?...

АРСЛОН ҲАЙКАЛЛАРИ

Узанган қўлларни севаман, қанча киши,
Силайверса, силайверса, арслонларни.
Парклардаги ёқимтой бу арслон ҳайкаллари,
Бирданига қаршилашган, бу эса гўзал эди.
Булар ишқимизнинг арслон ҳайкаллари,
Шоҳона ўзгарган ҳузун ҳайкаллари.
Мен бутун ҳузунларни бошдан кечирдим,
Бир -бир синадим бутун сўзларни.

Янги сўзлар топдим сени кўрмаган чоғим,
Яна кўк юзида сўлиб кетажак шеърга.
Қани энди бир чақир арслон ҳайкаллари,
Тозаланган, ювилган, ғуборсиз арслон ҳайкаллари.
Бир сенинг кўзларинг бор уларда, бошқалар йўқ,
Ё сенинг бошингни олиб кетишингга масъулми,
Модиглиани ўғли, модиглиани.

Оз нарса эмас ёнингда бўлиш, ўйлаяпман,
Ичимда тўлғанаётган севинч неча кишиники...
Бир кийик ўзини қоронғуликка чизиб кетди.
Қоронғу қоронғу-да, лекин яхши танланган.
Вужудинг бўйлаб кезаётган бу арслон ҳайкаллари,
Уларнинг ёллари юксак севгимнинг ёллари...
Уйғоқ кечамизни тўлдирмоқда арслон ҳайкаллари...

Энг сўнгги кунда келдинг, тозаладинг ўрталикни,
Кўтардинг бу муқаддас ризқни тушган жойидан;
Буларнинг бари яхши, лекин бошқа ёнда,
Юрзгим ёнмаяпти, чунки арслон ҳайкаллари,
Ёнида эса тентакқон бир ит ётар эди.
(Худди) адолатхоним икки кишилик кароватида,
Бузилган буржуа ахлоқига ўрناق бўлгани каби...

БОЛ ЗАМИН

Сен Эл қатори бир аёлсан,
Тонгдай оппоқ, киприкли...
Баъзи дарахтлар билан қўшни,
Баъзи гуллар каби севикли...

Фақат шуларгина бўлса, қанийди...
Бир инсонга соҳиб бўлибсан.
Бир қўшиқ қилибсан, бир умид...
Бола қадар гўзал, тиниқсан...

Сочларинг-ла баробар деразада,
Сени излаётганимдан хабарли.
Кемалар, денгиз эскираркан портда,
Севгим, ёшаринг хатарли...

БОШҚА ИШҚ ШЕЪРИ ЁЗМАСМАН

У эди, бир боқишда танидим уни,
Қушлар тутумига ўшарди,
Бола тутумига ўшардик...
Узатди ой, ойдин қоронғулигимга,
Қаердан узатган бўлса, бўйини.

Дунёнинг энг гўзал аёли эди у,
Сочларини тараса, бошдан бошга (Румели¹⁷)
Ўтирса, аммо ҳеч ўтирмасдики...
Отнинг қони оқар эди томирида,
Кўп эсладим қандай яшаганини.

Энг кўп нимасини, дудоқларини,
Бутун эшитганларга бахшиш.
Ўпичларнинг турлисидан завқ билан,
Чегарасиз денгизида чойшабнинг,
Бир келиб, бир кетар эди дудоқлари.

Оҳ, энди менинг кўзларим,
Бир йиғига ўрганиб қолган.
Бир аёл кўйлаги устимда,
Қуннинг мовийлиги ундан,
Туннинг хўрози ундан...

ҚАРС¹⁸

Шунчалар гўзалки, ўламан энди...
Оппоқ, уйқусиз узоқликда.
Қарс болаларнинг ҳам Қарси,
Ўликларни ёғаётган қорда,
Қотган кўзларимнинг қораси.

Сен, миттигинам, ёқимли,
Нима дерлар унга бу ўрталиқда.
Бўйига туркулар¹⁹ ўрайсан,
Гўё туркулардан сўнг,
Хоҳласанг кўк бўфиладигандай...

¹⁷ шаҳар номи

¹⁸ шаҳар номи

¹⁹ турк халқ қўшиқлари

Англаки, ҳар бекатда,
Йўқ чегараси ишқнинг.
О, буюкдан буюк Раббим, ўтинаман,
Ишқимиз кутсин бизни,
Ўзимиз қурган тузоқда...

ТЎППОНЧА

Сигара чекканларга ўт очмангиз,
Оилали хотин-ла ароқ ичаркан...
Розет каби кўксига тақиб жасоратини.
Мен Митридатдан сўз очдим, сиз очмангиз.

Эски бир Усмонли подшоси каби,
Феодализмни супурган мўйлови билан.
Истанбул, Истанбул узокда,
Истанбулга ўт очмангиз...

Тутайлик, адашиб ўт очдингиз,
Шакар Аҳмад подшонинг расмларини.
Эски арузчилар шеърларини ҳам,
Мен жуда севаман, сиз ҳам севингиз...

СЕЗАИ КАРАКОЧ (1933 йилда туғилган)

Шоир ва ёзувчи Сезаи Каракоч 1933 йил, 22 январда Эрганида (Диёрбакир вилояти) туғилган. Тўлиқ исм-шарифи Аҳмад Сезаи Каракоч. Бошланғич таълимни Эрганида, ўрта маълумотни Мараш ўрта мактаби ва Ғозиантеп лицейида олган. Анқара университети Сиёсий Билимлар факултетини тугатган (1954). Сўнг Молия Вазирлиги, Мулкия Тафтиш муовинлиги (1956-1959), Даромадлар Бош Бошқармаси иш бошқарувчиси (1959-1965) вазифаларида ишлаган. 1965 йилдан Бобиолиадаги "Сабох" газетасида (1967-1968) фикра (ханда, латифа)лар ёза бошлади, адабий фаолиятга йўналди.

Иккинчи янги оқим шоирлари билан шакл ва ўхшашликлар бўлса-да, ўзига хос бир услубга эга. Сезаи Каракоч турк адабиётининг маҳоратли шоирларидандир.

Тадқиқотчи Илҳан Гечер шоир ижодига бундай баҳо беради: "Каракоч шеър услуби жиҳатидан озми-кўпми "Иккинчи янги услуб"га яқин ҳисобланса ҳамки, шеърларида қўллаган мавзулари, ишонган қадриятлари нуқтаи назаридан шеърлятимизда янги ва ўзига хос бировоздир..."

Шоир шеърларида қадимги турк маданиятига оид ноёб қадриятларни ҳозирги кунга тадбиқ этиб, унинг ёруғлигида ҳар жиҳатдан мукамал бир шахсият юзага келишига, пировардида уйғонишга чақириқ оҳанглари устунлик қилишига интилган.

Адиб 1982 йилда махсус мукофотга, 1988 йилда Туркия Ёзарлар Бирлиги (Ёзувчилар уюшмаси)нинг "Устун Хизмат" мукофотига, 1991 йилда ўтказилган XII Дунё шоирлари конгрессида World Academy of Art and Culture мукофотига сазовар бўлди.

Сезаи Каракочнинг "Кўрфаз", "Шохтомир", "Хизр билан қирқ соат", "Овозлар", "Тоҳанинг китоби", "Тақдир соати", "Тонг отмай" каби шеърлий тўпламлари, "Уч қасида", "Ғарб шеърларидан" номли таржима китоблари, икки жилддан иборат "Ҳикоялар " тўплами, шунингдек, "Пъесалар"(1982) номли китоби, "Юнус Эмро" (1985) ва "Меҳмет Акиф" номли икки тадқиқоти эълон қилинган.

ОНАЛАР ВА БОЛАЛАР

Онаси ўлган бола,
Боғчаларнинг бурчида.
Қўлида қора бир чўп,
Доғ лабининг учида.

Боласи ўлган она,
Қуёш қора кўринар.
Қўлида арқон, қайга
Боғлашни билмай турар...

Қочадилар ҳаммадан,
Хилватларга равона.
Бир-бирисиз бир жойда
Туролмас она-бола.
1958 йил, ёз

БАЛКОН

Бола тушса ўлади, чунки балкон,
Уйларда ўлимнинг метин кўрфази.
Боланинг юзидан кулгу йўқоларкан,
Балконни тутуди оналар овози ...

Уйларда-ю, ичимда балкон,
Бир тобутча ерни эгаллар.
Қирларни осганингда бир кафан-
Ўрнига узанган ўликлар қадар.

Келажакда балконларга ҳам,
Ўликларни кўма бошларлар.
Инсон ўлиб ҳам роҳатланолмас,
Роҳатни йўлатмай тошларлар.

"Чопиб бораяпсан, бундай қаерга?"-
дея ҳеч сўраманг, қистаманг.
Пешонасин ўпишга кетаяпман,
Балконсиз уй қурган устанинг...
1957 йил, ёз

УСТУН

Қанча очлар бўлса ҳаммаси менман,
Қанча беморларнинг ҳаммаси...
Қанча бандаргоҳлар ёнида кезган,
Ишсиз ҳаммолларнинг ҳаммаси.

Қанча ишқдан юз ўгирганлар-
Ошиқларман паймони тўлган.
Бутун чечакларга ўраниб,
Бутун инсонлар билан ўлган.

Исинмоққа кўмир тўплайди,
Оналар қаҳридан болалар.
Боласин сақдашни ўилайди,
Қаҳрли кўринган оналар.

Мен ҳам болаларга қўшилиб,
Севгилим деб ерга ёпишдим.
Замбиллар кўтардим эзилиб,
Овозсиз телбалик, сенга етишдим.

Қанча Мажнун бўлса, ҳаммаси менман,
Суюнинг, мен сизга келган устунман...
1961

ОҚШОМ

Оҳ, сассиз, садосиз келётган оқшом,
Ҳар бир дарахт каби улғайган бола...
Инсон кўзи билан йиғлаётган жом,
Оташни келтириб қилар ҳавола...

Биз ёнган оловни ташиган йўлчи,
Гулнинг қизғишидай қизғиш олови...
Уйни севгилимдай безаган гул-чи,
Йигирма тўрт соатнинг кузги синови...

Чироқ нурларига уйғун китобчи,
Ўқитар, ўқитар эски китобни.
Ўнганмас, ишқларда ёндирган овчи,
Ҳавога совурар кулимиз хокни...
1974

ҚОР ШЕЪРИ

Қор ёға бошласа бирма-бир,
Қопланган тупроқни тушунсанг.
Оқликка беланса қир-адир,
Қор ичида бир қорни кўрсанг...
Англай бошлайсан...

Аллоҳнинг ҳикмати қор каби ёғса,
Қорлар суви эриб бошингдан оқса,
Бошингни олдингга эгишинг билан,
Менинг ушбу шеърим қаршингга чиқса...
Англай бошлайсан...

Келиб кетаверса одамлар бутун,
Қўлингда рўёлар алмашса секин,
Ҳар авфда бир қасос сачратса учқун,
Шеъримни англасанг мени ҳам бир кун...
Англай бошлайсан...

Мен бу шеърни ёздим мусаффо ишқдан,
Қўлларим қалтираб борар совуқдан.
Руҳим сенинг хаёлингда нурланди,
Ҳаммасини мени англашинг билан,
Англай бошлайсан...

1953 йил, январь

ГЎША

Сен келдинг, менинг телба гўшамда турдинг,
Устингда соябон - булутлар юрарди.
Марҳаматнинг ўзи эди кўзларинг...
Марҳамат сочингаи ивитган ёмғир эди,
Келган булутларнинг остида турдик...

Сўзладинг, қуёшни хотирлар эдим,
Ғариб ва беқиёс бир овоз эдинг.
Шунчалар бегона, шунчалар таниш,
Бу овоз сочимга ёққан қор эди...

Тишларинг ўпилган бола юзидай,
Қуёшга тутилган кичик ойналар.
Музлаб қолган булоқ сувидай,
Товланар, очилган кичик ойналар...

Ва кулдинг, ранго-ранг ёмғирлар ёғди,
Инсонни йиғлатган ёмғирлар эди...
Ярадор жайроннинг кўзидай иссиқ,
Ярадор жайрондай сасинг бор эди.

Сен келдинг, менинг телба гўшамда турдинг,
Булутлар келди, устингда турди.
Марҳаматнинг ўзи эди кўзларинг...
1954 йил, май

ҚОРА ИЛОН

Қуёшнинг янги чиққанидан сенга хабар беряпман,
Ёмғирнинг енгил, тупроқнинг оғирлигидан...
Вужудим-ла қора илон, сени чақиряпман. .
Бармоқларимдан сут ичишинг учун...
Пахтанинг оғирлигидан, тоғнинг енгиллигидан,
Сенга хабар беряпман янги чиққан қуёшдан...

Мен жанублик бола, дўстим, мен жанубликман,
Умрим қадар гуноҳим бор, гуноҳим қадар умрим.
Оқармаган сочини қуёш тифига тутган,
Сочларини азобнинг қўлларида унутган.
Бармоқларимдан сут ичишга чорляяпман сени,
Эй қора илон: мен жанубликман...

Мен ишқни кўксимда гулдай олиб юрмайман,
Қўрғошиндай олиб юраман, қўрғошиндай.
Келиб суянганман темир эшигига савдонинг...

Мен яшамаётгандай, яшамаётгандай яшаяпман,
Ишқни эса... кўксимда қўрғошиндай ташияпман.
Сени сут ичишга чорлаяпман бармоқларимдан,
Қора илон, қора илон, қора илон, қора илон!...
1953 йил, март

ЁМҒИР ДУОСИ

Мен келдим, бағрини очмади кўклар,
Ё мен тушунмадим булутлар райин.
Ё булутлар мендан бир нарса йўклар,
Ҳаёт бир ўлимдир, ишқ чоҳи тайин...
Мен келдим, бағрини очмади кўклар...

Бир ёмғир биламан, биламан бир йўл;
Пешонамга бир-бир тушар томчилар.
Йўлакчада кўкка боқаман нуқул,
На шаҳар, на денгиз, муқим кемалар...
Бир ёмғир биламан, биламан бир йўл...

Негадир алданган илк кеча онам,
Афсунли бир кўйлак кийдирган менга.
Шундан уролмади кўклар бир кишан,
Тинмади ичимда қўпган пўртана,
Негадир алданган илк кеча онам...

Бири чиққан каби бўш бир мозордан,
Ўртада ўлимнинг сассизлиги бор.
Менга нима келса келди юқор(и)дан,
Нима қилса қилди маюс булутлар.
Бири чиққан каби бўш бир мозордан.

Яхшики билмайди бутун оломон,
Ёмғирга боқади ойна ортидан.
Шукрки, айридир яхшидан ёмон,
Бири жаннатидир, бири кофиртан.
Яхшики билмайди бутун оломон...

Ёмғир дуосига чиқсайдик дўстлар,
Булутлар ёрилиб, ҳаво бўзларди.
Энди не эҳтимол, не имкон қолди,
Кўкка ҳукм этмоқдан қулай не бор эди?...
Ёмғир дуосига чиқсайдик дўстлар...

Мен келдим, бағрини очмади кўклар,
Ё мен тушунмадим булутлар райин.
Ё булутлар мендан бир нарса йўклар,
Ҳаёт бир ўлимдир, ишқчоҳи тайин...

Мен келдим, бағрини очмади кўклар..
1951

ҚУТҚАРИШ

Кичик бир оқшом келди менга:
"Унутдингми мени?"-деди хаёлинг.
Тоғлардан ҳам оғир ботди елкамга,
Золим хотиранинг аччиқ саволи.

Қонли ўтмишларни ўнглай, ўнглай,
Қайтди кўзларинг ҳам ўз менлигимга.
Йиғладим, ссни ичимда тинглай, тинглай,
Қайтадан мен сени топганлигимга...

Забт этмоқ иетадим кўз ёшларимни,
Энг теран, бой денгизлар каби.
Забаржат, маржонли шафқатларингни,
Қўлларинг усгимдан сочди зар каби...

Ойдинлигингни кўрдим, қамрабди яна,
Мудҳиш бир нур каби кўнгил уйимни...

ҲУР БАҲОР

Кеча бир гул тушди томдан,
"Баҳор келибди"-дедим бошим кўтармай.
Эсладим дуркунлигинг, қуёшни қизартган кунларингни,
Юзинг, кўксинг қўлинг гул, гул бўлиб оққан.

Эгилардинг замонга бинафшалар каби сен,
Қўрқардим тепангдаги лайлакка боқиб.
Лайлақлар оклигидан ойдинларди мрамар ўлканг,
Қалбимизни шаффоф соғинчи билан ёққан...

Тақдиримга урди сувлар, тоғларга, юлдузларга,
Кечага кўмди мени тун, интилдим нурга,
Булутлар соя солди у нурли баҳорга,
Гуллар чангнинг сархушлиги орасидан боққан...

Бир шамол урди юзимга "баҳор" деб бақириб,
Қулни хурликка чорлагандай мени сенга чақириб,
То Бобилдан устимга йиқилган занжирни синдириб,
Сенга етмоқ, чопмоқ истадим, шу соат, шу он...

Сўнгра бирданига бир сукунат тушди устимга,
Кўз олдимга келдинг ўша табассум-ла.

Атрофингда болалар, бахт, гул дасталари,
Кўнглимга салқим-салқим рўёларини таққан...

Қувват-ла ерни босдим, теранлигини сўрдим тупроқнинг,
Елкаларимдан тушди гўё оғирлиги бир тоғнинг.
Расмингни чизавердим қутли саҳифасига чоғнинг,
Исмингни пичирладим еру-кўкларда тинмасдан...

ТУҒИЛИШ

Ой қалқди - сен ёйилдинг ўрталikka,
Овозсиз телбалик ичида қўлим тинди.
Қўлим, бу уммонларда ювилган,
Сенинг бўёқсиз қўлингга сингди.

Энг теран денгиз туби каби урдим-
Урдим ўзимни ҳайкалдай чайқалдим.
Ўзимни дельфинга урдим чайқалдим,
Сени узоқларда, ойларда кўрдим...

Бутун инсонлару, ўлкалар кулга айланмоқда,
Қорайтганим-севги кечувларидан...
Ой ичида қўлинг парча-парча,
Оқ денгиз қирғоқларида эса менинг...

ҚУШИМЧА

Ойнинг жозибига дуч бўлдим,
Дажланинг қуриган лабида.
Чайқалдим ишқингга тутилдим,
Чайқалдим шеърнинг қучоғида.

Сен эса ювиниб, ҳайкаллар каби,
Ой нурида қўлларинг "ёз" дер эдинг.
Кўзларинг ёшарарди, қалб баҳоримда,
Бир вақтлар сен ипак мен-чи, ер эдим.

Парини ўғирлар каби сени ҳам,
Ўғирлаб, кўринмас занжир урдилар менга,
Урдилар, буюк азобларга солдилар.

Сени олиб кетди мавҳум золимлар,
Карвонига қўшиб ғарб томон...
Ва сассиз тақдир-чи, ҳамон одимлар...

ЖОҲИД ЗАРИФҲҒЛИ (1940-1987)

1940 йилда Анқарада туғилган Жоҳид ЗарифҲғли асли Марашдан. Отасининг хизмати юзасидан илк ва ўрта таълимни Сиварак, Анқара, Қизилчаҳаммом ва Қаҳрамонмарашда тамомлаган. 1972 йилда Истанбул университети Адабиёт факультети, Олмон тили ва адабиёти бўлимини битирган. Талабалик йилларида турли ташкилотларда таржимон бўлиб ишлаган. Тил ўрганиш учун Европага кетди. Шу сабабли бутун Европани кезди. Қайтгач, хусусий лицейда дарс берди. Машина ва кимё индустриясида, ТРТ (Туркия телеканал)да таржимонлик, сўнгра Истанбул радиосида бош муҳаррир бўлиб ишлади. Адабий ҳаётга лицейдалик пайтидаёқ кириб келганди. Мараш газеталарида шеър эълон қилди. Марашда "Аччиқ" номли журнал ҳам чиқарган. Айниқса, "Тирилиш", "Адабиёт", "Мавера" журналларида кўплаб шеърлари, ҳикоя ва кундаликлари билан танилди. Таъсис ва нашр қилишда ўзи ҳам иштирок этган "Мавера" (Учинчи олам) журналини бошқарди. "Янги давр", "Миллий газета" ва "Замон" газеталарида Аҳмад Соғлом, Ведат Жом, Абдурахмон Жом таҳаллуслари билан имзолаган диалогли битикдари билан шухрат қозонди. "Ислон", "Аёл", "Оила", "Гул бола" каби қатор журналларда ҳам эътиборли чиқишлар қилди. Сўнги йилларда ижодини тўла болалар адабиётига бағишлади.

"Юрак бобо ва подшоҳ" асари билан 1984 йилда Туркия ёзувчилар уюшмасига қабул қилинди. Ижодкор шеърлари бир қарашда мураккаб, тушунарсиздай, аммо синчиклаб ўқиган китобхон уларнинг оригиналлигини сезади.

1987 йилда Истанбулда вафот этди.

Асарлари: "Ишора болалари" (Шеърлар, 1967), "Етти гўзал одам" (Шеърлар, 1973), "Инс" (Ҳикоялар, 1974), "Манзиллар" (Шеърлар, 1977), "Яшаш" (Кундаликлар, 1980), "Чумчуққуш" (Ҳикоялар, 1983), "Дарахт қоққанлар" (Эртаклар, 1983), "Котир арслон" (Эртаклар, 1983), "Юрак бобо ва подшоҳ" (Эртаклар, 1984), "Уруш ритмлари" (Роман, 1985), "Қўрқув ва тутиш" (Шеърлар, 1986), "Дунё бир тегирмон" (Таҷрибалар, 1987), "Моторли қуш" (Эртаклар, 1987), "Сутчи имомлар" (Пьеса, 1987), "Дарахт мактаб" (Шеърлар, 1990).

БУ ЕР ҚАЕР, БУ ЕР БИР ОДАМ

Қўрқувни қамрайди тошлар,
Қоронғу устига тортганда пардани.
Кўк ҳузун-ла қамрар хонани,
Эл ухлайди, аквариумдаги балиқ,
Расми олинган денгиз...

Шундай бир чечак бор эди,
Рўёдаги кечув юксалиб,
Юксалиб, юксалиб, юксалиб,
Хатчўпни бир кечада эзиб,
Қўлини қўллаган.
Пешонасини бутун бир деворга таяган,
Овозлари эса ўрмон катталигида.
Қуёшга йўл очган бола,
Курашиб бутун юришлари билан,
Кечиккан бир денгиз фонуси...

Соатлар ёлворар бетиним тез-тез,
Шафақни қизартар қон оққан томир.
Қийналади эшикка чорланган одим,
Энг қўрқилган ҳақиқатни,
Бир бўйин эгиш-ла енгилган...
Шундай бир гул бор эди,
Қил илдизлари,
Чоғнинг тебранган деворларидан.
Бу ер бир одам,
Бир ишқ ишқида
Бир қанча ҳибсхонада тутилган,
(Сўнг) оқиб кетган сув, уйғонган одам,
Сувни кечиб ўтмоқчи бўлгак чумоли...
Бир тошнинг оловидан қўрига босиб,
Қочиб қолан одам.
Ашёсини ташламас ҳатто уйқуда...

УЧАР НАЙЗА

Тонг олқишлар кечани,
Иссиқ дамлари, сукунатлари билан
Ойдинлатар бир учидан,
Нонушта дастурхонидаги чой пиёласини.

Равон, қобил, нурли бир оғиз,
Яширинча ҳужрани келтирар бутунича
Ва ақлга келган телеграф симидаги
Ўпишаётган икки кабутар,
Тозарган, юмшаган тумшуғи билан.

Бу ўтган найза шиддатли қалин
Аждодларнинг қадри баланд оти билан
(Бу) шубҳасиз йўлда керак (да),
Найза ўтар нурдан,
Ёриб борар кечани тўлдирган қоронғуни ҳам...

ҚАБУЛ

Эски шоирлигим кетди кўзимдан,
Ғайри бир ҳол ила яроғланяпман.

Озиқ йўлдош бўлмас, кеч тўқликлардан,
Камга тўй, оч инсон замонларини.

От ол, от мин, яроғлан жигарингга чоп,
Интил бола тўймас илк бу сувларга.

Ҳей-ҳей, кўзим, ҳей-ҳей кўз ёшсиз қолдинг,
Қанча ханжар урдинг, сабрни қадоқладинг.

Кўксимда бир кичик дарё топдим,
Ипингга боғланмас жайрон йўлдошим.

Этагини кўтарган бир севгили тушди қумлоққа,
Ингичка қуруқдудокларида бир ҳасрат чинқириғи.

Зариф, сен ҳам ингра токи ҳузурга бординг,
Қанча исён қилдинг, шунча ғурбатда қолдинг...

ГЎЗАЛЧИН

Чоп, чопавер, анор кўзлим,
Дўмбоққина оёқларинг-ла.
Тулпор абзаллик белбоғинг,
Келишган белинг устида.

Чопавер, азоблардан қочамиз,
Магизлар узум бўлдими ҳеч?...
Бир сўз, икки кулиш, бир ўпич,
Бир-бирига қовушган танлар...

Рухсатлимсан, ишқимсан бери кел,
Қонинг кўпирик, бошинг тик.
О, севимли боқишинг билан,
Ичимни юв, мрамар тўша, кел...

Юксакда янги ой инжа ишорат,
На сўқир кўзлар кезар зулматда.
На уйнинг севинчидан қўрққан бор,
Осмонларда қуёш ва болаларимиз.

Чердакда намлик ва сирка ётар.
Энаганг ширинлик қилиб тарқатсин.
Бахтлимиз-бутун дунёга бақир,
Дунё эшитсин...

ЗАРИФ ЧЎПОН

У гўзални менга берсалар,
Дўмбоқ қўзичоқлар ҳаққиға.
Яйловларга атлас гилам сарсалар²⁰,
Дўмбоқ қўзичоқлар ҳаққиға.

Ёйилсин тупроқлар, ошиқлар кезади,
Фарёд, тошларни ингратади.

²⁰ тўшасалар

Бошга гулу сумбул урсалар,
Дўмбоқ қўзичоқлар ҳаққига.

Айри қолсам йиғлар, инграрман,
Тоғ суюнчи, тиклик, чориқтиларман.
Бағримда ёсунлар²¹ унди кўрсалар,
Дўмбоқ қўзичоқлар ҳаққига.
Ўтаётган булут, ўтаётган умрдир,
Тунми, сочми бу, йўқ, кўмирдир.
Зариф чўпон бўдди билсалар,
Дўмбоқ қўзичоқлар ҳаққига...

МАНЗИЛЛАР

Сўзинг ва йўлинг бошчашмаси руҳимнинг,
Жоним ичра севинч берар сўзларинг.

Ҳатто, боққаним - тоғлар ўйи ҳам йиғлатар мени,
Қанча буйруғингга ўрансам, шунча ҳурман султоним.

Ишқинг минг кўзли девга бир бош экан,
Юм ҳар кўзингни уйқулару суҳбатдан.

Тин ол эй Зариф, тадбир учун кўп сўзладинг,
Бу нуқсонли ақл билан бу қандай журъат қилганинг?...

ИСТАБ

Қарши тоғдан маъраган жоним,
Кунлар қандай ғазаб қилар бошимизда.
Қўлингни узатиб боқдингми ғамли қўшни ўлкага,
Булбул нега боғланган ҳеч сўрадингми?
Суюклари ҳуриган бир инсонни кўрдим...
Қарши тоғдан маъраган жоним.

Уйнинг кўринмаган қўллари,
Ёмғир ёноқларида кўз ёш доналари.
Узоққа кетганлар жон пора эркак оғалари...
Уйда қизлар, тенгсиз бу қизлар,
Олов каби улфатлари-
Доғли, салқин пиёлалару, челақлари...
Оналари билинмас бир бурчакда,
Бир ноғора каби...

Ҳаётнинг бошида чангит кўй юнгини,

²¹ гул тури

Ҳаллоч²² билан, ҳаллочлар билан.
Бир ёпиқ оғзинг бор, гўё улуғ марш эшитиб,
Сукут қилгандай...

Тахмондан менга (ҳам) бир кўрпа олдилар,
Усти мовий чечаклардан.
Бир даҳлиздан ўтқазиб жой солдилар,
Тарадилар уйқумнинг сочини соатларча,
Ҳозир(ча) устим соғлом,
Қаршимда ҳамла ётоқлари...
Бир қўлимда қилич,
Бир қўлимда зафар дуолари...

МУҚАДДАС МОВИЙ БОЛА ШЕЪРИ

Қўлларинг чиқди ва кўкнинг ўртасига келди,
Далада.
Қараши борган сари тупроққа қоришган.
Бу қадар (ненидир) кутаркан,
Хабарсиз эди,
Ҳатто улар ҳам хабарсиз эдилар..
(Илк бор)
Сувлар англадим,
Тоғлар сездими,
Ёки бирор гулми нохосдан?
Бир кун,
Қанд каби бир лаҳза,
Метин каби бир лаҳза.
Ҳамма нарса
Ва ҳаммаси бошин кўтарди,
Дарҳол қўлининг сояси тушди юзларига.
Қоришиқ, мавҳум, узун,
Ўтди, ўтаверди сояси,
Зардўштнинг оёқларидан бир бургутнинг..

ХОТИРА ДАФТАРИДА ГУЛ ЯПРОҒИ

Хотиралар дафтаридан гул япроғи каби
Унутилдим, қуридим .
Бошимга савдо тузоғи тушди.
Бир бошимга танҳолик қаҳрини чекдим,
Сен, ким билар шамолли этақларинг-ла,
Қайси иқлимдасан.
Мен сенсиз бу сукунатда,
Айрилиқ-ла бошим балода,
Кўзларингни кўчир кўзимга...

²² юнг титувчи бир чўп

Йўқса мен сенсиз бу сукунатда
Телбаланаман,
Бу сукунатда...

ИШОРА БОЛАЛАРИ

Ёсин ўқилган, хушбўй тутатилган бозорлардан
Ўтиб борарди отам,
Бошида ёмғир халқалари...

Онам яшил хирқалар кўрарди тушида,
Яна илк гўзаллигида эди...
Пешонасини икки тоғ ўртасига солган,
Бир девнинг кўксига ўхшаган,
Кўксидан дуолар ўтаркан...

Бозорлар, қўлларида нон тугунлари,
Жомеъ ҳовлиларига очилган...
Ҳовуз сувларига тўпланган болалар,
Кўрмасдан қуёшнинг бутун рангларини,
Олиб келмасдилар дўкондаги оталарига,
Ўчоқда пишган қайноқ емакларини,
Бувилари солиб берган кичик идишларни...

Боши ва юраги ботир,
Қалъаларини қўриқлаган аёлларнинг,
Бошларини оғирлаштирган,
Оғир қора шалола сочларини,
Тутганда ёшарарди эркаклар.

Сўнгра инсон шундайки, денгизда,
Катта кичик дарёда,
Баданни ювган афсунли сувда,
Аввал ният қилиб, сўнг ювинарди.

Замон дард келтирди сувларга,
Ичида балиқлар ётган қоялар.
Урушган инсонлар қўлида,
Йўнилиб, найза ҳолига келган...

Онам, қуриган чўп қўлида,
Ғавғо қилган бир журъат-ла
Қора ўчоқ тошларига
Ишоралаб қўйди болаларини,
Белида бўлган отамнинг...
Оқ қоғозга ёзган исмларини,
(Инкор қилиб).

Юраги қўрқувдан қувватланди отамнинг,
Унутиб ёшлик кунларини...
Вақт олиб кетган кунларни...
Мустаҳкам топишмоқ билан,
Отини шаҳарга бурди яна...

Юнг йигириб, отни кутган аёллар,
Ўрмонларда тепадан эгилган тупроқ уйларда,
Кичик деразали қоронғу тор хоналарда...
Узоқдан келган бўри нолиши...
Узоққа чекикиб кетган,
Аёзда қстгкн кулгулар ичида,
Ўрмонларда сут эмизган она,
Унутди бора-бора каттарган боласини...

Мудом қочармиш шаҳарларнинг
Темир тоғларига,
Ухланшим билаи тупроқ бешигимда,
Соҳнибсиз қолган,
Қўлимдан кетган эди,
Ойдинлик кунларим!...

ИСМАТ ЎЗАЛ (1944 йилда туғилган)

Шоир ва ёзувчи ИсмаТ Ўзал 1944 йилда Қайсарида туғилган. Бошланғич ва ўрта мактабни Кастамону, Чанқирини ва Анқарада ўқиган. Бир муддат Анқара университети, сиёсий фанлар факультетини ўқиган. Кейинчалик Ҳожитена Университети, Француз тили ва адабиёти бўлимини битирган (1977). 1970 йилда Атаол Баҳромўғли билан ҳамкорликда "Халқнинг дўстлари" номли журнал чиқарган.

Газеталарда эълон қилинмай қолган мақола ва шеърларини 1960 йилдан бошлаб "Девоним 60", "Папирос", "Янги журнал", "Шеър санъати", "Халқнинг дўстлари" (1964-1971), "Тирли иш", "Мавера", "Намойиш" ва бошқа журналларда эълон қилдирган.

"Тошларни ейиш таъқққлақган" номли китоби билан Туркия Ёзувчилар Уюшмасининг мукофоти (1985) ва Чилилик шоир Габриела Мистереал мукофоти (1995) сазовор бўлди.

Шеърини асарлар: "Кечки бир пойга" (1966), "Ҳа, исён" (1969), "Жиноятлар китоби" (1975), "Шеърлар" (1962-1974, 1980), "Шеър китоби" (1982), "Жалолиддинга кулимсирарканман. олдирганим сўнги расминг орқасидаги сатрлар" (1984). "Арбаин-Қирқ йилнинг шеърлари" (1987), "Бир Юсуф эртаги" (2000).

Мақолалар: "Уч масала" (1975), "Шеър ўқиш қўлланмаси" (1980), "Қийин пайтда гаплашмоқ" (1984), "Қараганлар ва кўрганлар" (1985), "Бефойда ёзувлар" (1986), "Қовоқ осини ҳаққимиз" (1987), "Таҳдид эмас таклиф" (1987), "Валдо, нега сен бу ерда эмассан" (1988), "Жума мактублари" (1889-1992), "Нима йўқотганимни эсла" (1996), "Қуённинг учрашуви" (1999), "Жума хатлари, 6-7" (2002), "Жума хатлари, 8", "Жума мактублари, 9" (2003).

СЕВГИЛИМГА БИР КАФАН

Олчоқ бир овоз учмоқда тепамдан,
Сочлари хиноли бир аёл меҳроби.
Бу ёшарган кўзлар телба қилар кунни,
Инсонни китобдан, чилладан чиқарар хитоби,
Ўрлаб келаверар чумолилар бир-бир,
Жимир-жимир ёпилиб боради устим.
Қизик,
Бир исёнкор ҳозирлигидир
Бир олчоқ овозда устимда ўлим
(Бегоня²³, Консор²⁴-ла ёпилар устим)
Оқ сурплар турибди ойна ортида
Ва ўрнидан жилган инсон кўзлари...
Қирқ ботмон юк босар ўша кўзлари,
Бағрида тош қотган она сўзлари.
Унинг жасаидан тарқаётган чанг...
Эй, ғамлар қўриғи, гўзал соҳиба...

Бир исёнкор гуруҳнинг иши ортидан,
Ўзи адо бўлган гўзаллигимни ғажимлаб,
Оғриқдай келмоқда тушдан кейинлар...
Шанба кунларида юрак ғажиллар...

²³ гул тури

²⁴ касаллик тури

Умидларим эса ёввойи ҳайвон каби,
Тарчин²⁵ ҳидларини етаклаб келар...
Ўтирган уйимни тўлдирган қайғу,
Тушдан сўнг келганин қайта эслатар...

Ювинади темирчилар бозорларда,
Шовқин-ла қувилар ширинлик сотган хотинлар.
Таёқлар билан қайсарлари урилади,
Тўнғиз, умидларни қувар, хотинлар тинглар.
Менинг ишим эмас бир ёр севиш яширин,
Ҳар ёним қизиқишлар билан таланмоқда,
У бухур²⁶ ҳидлари шунчалар ширин,
Ош бериб тупроқ еб юрган оналаримиз...
Юрагимнинг занжирига айланмоқда...

Юрагимнинг занжирларини узган ойга қарши,
Самовий санчиғим санчир билакларимда,
Санчилмоқда қиринди, майдаланган тошлар,
Қовоғи осилган ёноқларимга ...
Севгилимга тошдан бир кафан йўнилмоқда...

УЙҒОНСИН СЕВГИЛИМ

Темир бошпаналар остида ухлар севганим,
Кўксида ҳазин оёқ излари ўша февралнинг,
Уни яралар қимирлатар, ингратар
Ва у ғазабланмоқда яралардан,
Кўксига қадалмоқда от туёғининг саслари,
Сочлари жингалак болани ўпиб уйғотган,
Ичимизга қуёшлар солган ўша туёқлар...
Чопқи билан чопилган бир оғзи бордир тонгнинг,
Борган сари байроққўриб, маршларни эшитяпман.
Бошим телб&тарча буралган шохлар-ла машғул қолар,
Оёққа турмоқдаман бутун тажанглигим-ла,
Муштарим буюк юракларга урилар...
Кесилган қўллари бор ишқнинг,
Қайсарлиги, туллиги сақланган ҳануз.
Паришон бир эркалаш унга бўлар бошпана,
Болаларни ғамгинроқ эркалаш билан,
Қамчилаб улғайтганим оғриғимдан кечаяпман...
Менга нима жарчилардан, олиб сотар қуллардан.
Халқ қалъа бўлса уни қалъа қилган мендирман,
Югуради қонимда йилларнинг шўх шовқини,
Чунки ғавғолар учун бошпанадир юрагим...
Ой урилиб порлатар кўксимдаги маҳшарни.
Чунки ғавғолар учун бошпанадир юрагим.

²⁵ хушбўй дарахт

²⁶ хушбўй чўп тутатилади

Тик бош, тик қараш, эркакча ҳайқиришни,
Кунгайга, энг юқорига тортилмоқда кўкраклар,
Юқорида чатнайди ишқдан масрур юраклар.
Йиллардир бола боши оқади ён бағримиздан...
Йиллардир балчиқли бир ҳайвон чиқиндисиди.
Шаҳарлик-жиноятнинг расми бор чўнтагида,
Қишлоқлик-бироз сукут-ғалатироқ калима.
Асфальт ёқар димоқни, инсон тўплар бетиним,
Кўмилиб борар секин елкаларимиз овозга.
Йиқилиб бир бўронда тўплаган чечакларим,
Мен марди майдон гурзи, тупроқ қондан қорайган.
Гулларнинг минг йиллик мозори мендадур.
Юқоридан қарайман афандилар зирҳига,
Инсонларнинг тонглари қайғураман,
Ҳатто кўк ҳам орзуманд мендаги бу қайғуга,
Менинг муштим атирдир, ишққа мен тиз чўкаман...
Майдонлардан кучланар, юрагим майдонлардан.
Урилсин довули шу шафқатсиз ишқимизнинг,
Урилсин исён учун йўлак бўлган томирим,
Мен ойни мўлжал олиб, қиламан тилим-тилим,
Ой синиғи юзига тегиб, Уйғонсин севгилим...

ЯШАШ УМРИМДАДИР

I

Тонг шоирларга қасдланар,
Яшашдан қуёш тўсмоқда.
Қалби тупроқдан юлинар,
Ишқ илдизини кесмоқда.

Кўзлари лайлак галаси,
Мияси оч қушлар тўпи.
Ҳаётдан битта гинаси,
Унинг жойи дунё чети.

Аллоҳнинг, давлатнинг олдида,
Уни порохларга қўшишар.
Халқ эшигин тошламоқда,
Ҳам унга туялар сўйишар...

Ишқ исёнига ойдинлик,
Келтирган унинг бу қалби.
Тупроқдан айрилар кунлик,
Ахир у тонгдан уялди...

Мен тупроқдан юлиняпман,
Самум шамоли қонимда.

Арқдан тунда оққан сувлар,
Қайғу солар товонимдан.

Ҳосилим узилган япроқ,
Раҳматлар ёғар ортимдан.
Яширдим шум ёшлигимни,
Тоғларни унга сордим²⁷ ман.

Тоғларнинг томирларидан,
Тушимда яратилган кимё.
Миямда доим чарх урар,
Менинг ҳайронлигим - дунё...

II

Менинг ҳайронлигимдан инграрди шаҳар,
Мен отларга, узоқларга ҳайрон эдим.
Ўз эҳромини ҳам танимаган аёллар,
Бехосдан очиларди баҳорда,
Дудоқларимда ҳуштаклар бор эди.
Тоғ гуллари сабабли,
Ирмоқларга урардим ўзимни,
Руҳимда қайноқ одимлар билан кезгандай,
Менинг хоин севгилим эди...

Яшаш, ҳаёт уринарди ичимда бир тулпор каби,
Мени энди бирор ғам ё шодлик бошқармасди.
Чунки мен тисланиб юрсам роҳат озод бўларди,
Сенга интила бошлар эдим яна,
Тупроқни тешган овозим билан.
Сенга интилардим аёвсиз қум бўрони билан,
Устма-уст йиқиларди кунлар.
Эй, тошган сувларнинг макони,
Эй, тошган сувларнинг бокираси...
Мен сенга интилаверардим,
Аслида интилавераман ҳам...

СЕВГИЛИМ ҲАЁТ

Юзимга боқ ва уни ур, алмаштир уни,
Тоғликларча тушунча қолдир сен.
Ҳар ҳафта ўглини лаганда ювган ҳаёт.
Сенинг тириклик сийнангдан тишлаб,
Дудоқларинг тузини сўриш учун кўпдан,
Юқорига интилдим, қоришдим булутга.
Қоронғу қаҳвахонада соқоли олинмаган одамлар-
Улар ўргатди менга сенинг табиатингни...

²⁷ ўрадим

Махмур бир тухумдан чиқиб, фабрика сигналлари,
Тиззасига ётқизилган тонг,
Сенинг қалбингни дўппосларди.
Газета тарқатган-сени тарқатган ёш болалар,
Полис ёқтирмаган бу болалар...

Юзимга боқ ва руҳимни менга қараб такрорла,
Мен шундай деб биламанки яшамоқни.
Чунки биз уришмасак онамнинг жакетини,
Суфрадаги нонни талашмасак, болалигимиз,
Айниган ярадан фарқ қилмайди,
Этларимиз кўкларни саситади,
Агар биз уришиб, курашмасак...

Ҳаёт!
Севгилим бўласанми?
Мен курашай сенинг қоришиқ сочларингдан тутиб,
Кибрлп гузаллигингни ўртага чиқариб.
Дунё!
Кирлатилмас бир қайсарлик билан айланар,
Пойимпзга юлдузлар тўшалмоқда
Ва юзим сувга югуриб бормоқда...
Севгилим ҳаёт...

АЙНИ ОДАМ

Чанглидир сочларим, сочларимдан,
Тўнтарилган саройларнинг тўзонлари соврилар,
Юзим ёнади,
Юрагимга бир атиргул қадалган,
Ва "дук-дук" зарбалар дунёга илган шавқ...

Менинг кўксимда уриб туради;
Мен дунёга қарши юришда машҳурман.
Баҳорда сургунлар шу ичимга қатронлар,
Ҳам югуриб тутганим севгилар бор.
Ҳам кўрганман бу севгиларнинг қисматларини,
Сувлар катта тошларни парчалаб хотирлар,
Умидли сокинликларимни.

Мен дунёга қарши юришда машҳурман,
Илдизлардап шохларга қарао юрган сувлардай.
Юраман кўмир ўчоқлари, майдаланган тутунга,
Ҳузун ва оғриқлар бироз жонланади...

Юраман, чункп ўлимдир юрмаслик,
Юраман, юришим ер юзининг ҳолидир,

Қон-ла тўкар исмалоқни далалар,
Шовқин ичра қимирлайди яна бошқаси...
Кўкларни устимдан ошириб юраман,
Ёғли жакетимнинг ёқасида анор гуллар...

Айни одамман. Октябрь кунларидан бирида,
Гумбур-гумбур келаман,
Тунука томлар устидан.
Тонгда чиққан қуёш эса,
Олхўрилар отиб порлайди ҳар қадамимда.

Тушундим қаердан келар ҳорғинлик,
Ҳорғинлик келтирар табассум юзга.
Ҳаётнинг менга аврат бўлишини тушундим,
Ишчилар буни ўқ еб ўрганди.

Юряпман, озорланяпман ҳокимлардан,
Икки бомба каби икки қўлтиғимда нон.
Парчаланган санчиқлар-ла ўтаяпман,
Ўтаяпман бодом гуллар остидан,

Кўзларим эса намли эмас, номли...

ЙИҚИЛМА АСЛО

Турли-туман сўзлар келтираман,
Оёқ ости дунёда қахрлантирадиган сўзлар.
Баъзилари патдай, баъзилари темирдай,
Улар сени тик тутуди, биламан.
Қафаснинг, гул болғанинг, момикнинг
Туташган жойидан шеърлар тўқийсан.

Кишда қийин яшадим, сеники каби сиёҳранг,
Очиқдим бир жойларим санчиди.
Сўкмадим аммо қўпол хатоларини фашизмнинг,
Чунки қалбим ишқдан чил-чил эди.

Ҳар тонг тўқнашиб чекинарди қоронғу қисматимдан,
Ғамларни ҳам сезмадим қуруқ юрак олдида.
Миям ҳар тонг исёнкорлар мияси эди,
Оёкларим қистарди: кел кетамиз, соғсан-ку, дерди.

Яраларнинг қобиғи осон кўтарилади,
Халқнинг туғдирган дунёсига шўнғисанг.
Уларнинг қуёшга урилган овозини англамаган,
Тўрт девор, панжаранинг машҳур соҳиблари,
Тамоша ҳам қилолмайди ичимиздаги шонликни.
Ёнимизга яқин йўлолмас эканлар.

Бизни ҳаёт кутар экан, йиқилиш қўлингдами?...

Бекорга оловли латга суқилдими фабрика қувурларига,
Қўрғошин ишчилар бағрини бекор кемирдими?
Борсин зиндонлар шовқини урсин қулоқларга,
Яшаш!... Биз учун қўшиқ эмас-ку?...

Бу юрак кўк-ла келишиб яшашга ўрганган,
Бир карра қайталанган тупроқнинг телбалиги.
Афсуски узоқцир қушлари, кўчалари бу шаҳарнинг.
Бунда фақат лаззату ҳирс билан севгини хўрлашар...

Кўпирган, кўпиртирган бир ҳаёт нидоси бу,
Бутун исёнчилар чеккан ҳасрат!
Энг кучли ҳорғинлик тинимсиз қуролланар,
Тоғларда энг шонли ўлим топар дўстларимиз.
Аммо курашилаётган экан,
Демак биз яшаяпмиз!...
Йиқилма асло! Курашиларкан яшалади.

ЮР, ТҶЙГА КЕТАМИЗ

(Онамнинг уюшган оёғини силаб айтган сўзлари)

Сарғайдинг ғамлардан, уч кун йиғладинг,
Бокдим кўзларингга, сакраган халқ кўзлари эди.
Нозик эдинг,
Финжовдаги бир гулоб сувга ўхшамайди нозиклигинг,
Чумчуқлар сайрамас дудокдарингда.
Ҳам оёғи тақаланган отлардай ювош,
Ёз тунлари исиган тошлардай илиқ...
Қонимда гул қони кўтшради,
Тўлдиради шундай кўзимни нозиклигинг...

Танимда из қолдирган қорнинг ҳиди,
Терли, мавҳум одамларнинг овозлари.
Сўнгра бир-бир пайванд қилинган таним;
Гулнинг очилишидай севинганим...
Ва чечаксиз бутун тоғлардан,
Сархушлигингда бағримга оққан юлдузлар...
Ўзимни айириб баъзан овунчлардан,
Энди сенга қараяпман.
Йиғламасанг бизни уялтирасан,
Валентина Тиренишова
Ва гул юзли бутун аёллар,
Уч кун боқилдилар кўз ёшларинг-ла...

Сен йиғларкан, овозимиз кўпайди,
Қўлладик халқнинг оғриқларини мардларча.

Йиғламасанг қўк қайсарлик билан камрайди тупрокни,
Бўш умидлар ичида парвосиз кўпаяр кир...
Йиғлаяпсан, хиёнатга қарши ялтирар пичоқ,
Бир пичоқки севгилим, бу унинг ишидир...

Бир шаҳарнинг узоқ тумани каби сўзларинг,
Ғамгин қора оёқланишга ҳозир,
Мен ярайман, яроғланиб кўшиламан уларга,
Уларга кўшилиб сенга етаман.
Ҳар томоним чағиллар хавотир,
Бир ўйин бошланар кўлимни мушт тутаман,
Деворларга оловлар исмлар ёзаётир...

Бир куни бунда ўзини алдаб яшаган,
Жўштирган кўёшда қовжираса ҳам...
Санчиган ўқтомир бор, англашилган...

Бунда кўл ушлашган болалар ҳозир,
Сениш кўз ёшларингни ўраб олишган,
Юр, (ўтмишга) тўйга кетамиз...

ЕЧИЛГАН СИРНИНГ ҒАМИ

Яшашдан бошқа узр топилмагач ишққа,
Оқибатни бир-бир кўздан кечираяпман.
Омоч ағдарган тупроқ шомидоги нам,
Маъдан тутунларидан кейин кучланган сеҳр,
Баъзан таъқиқ китоблар берган тўйғулар...
Нимага экан-а? Яшамоқсўзини осий қилган нарса.

Совуқ сувлар тўкилган кўчаларга сакрадим,
Сўроқладим қанча қора сифатларни елкалаб,
Ипда бўйним бўлса, оғзим шаҳват ялоғида.
Қоришиб, олишиб, онт ичиб ойналар синдирдим,
Табиатдан бир садо кутдим бекорга...
Қарасам оқшомни, зулматни ҳамма қабул қилди
Ва ҳеч бир машру томони қолмади ҳаётимнинг...

Сўзларимнинг маъноси мени қўрқитади,
Бунақасига тайёрасман ҳали,
Билиш...
Бу қўрқинчли, лекин билнпман яна,
Ёмғирда яраси очилган боладай,
Ечилган сирларнинг ғами,
Вужудимни қамрамоқда битмас ярадай!...

ЭСОНЛИК БИЛДИРИШ НОМАСИ

Бир шаҳарнинг ёйма бозорлари,
Қандил кечалари, бўхур²⁸ тутунлари.
Тутамаса...
Ёмғирдан сўнг кўчалари ўртадан турмаса,
У шаҳардан ўч олиш вақти келди демакдир.

Туйғулар қадоқланса тижорат учун,
Қолипда одамни мақтаган сохта шеърлар бўлса,
Газеталар тутса фақат дунё калимасини,
У дунё, у шеърлардан ўч олмоқ керак демакдир.

Улим келар, ўлим туйғусига беписанд
Ва зако отажон ҳолидаги нафрати.
Сўзлар ёлғон, қўшиқлар равон бўлса,
Демак бу қўшиқлардан ўч олмоқ фурсати етди...
Йўқса болалар бирданига катта бўлиб қолади...

Ёрлиқ қатъий-ғам чекиш руҳнинг иши,
Гина жимдир, бу жимлик исми чидамдир.
Сукутдаги кемтиклар қоп-қорадир,
У қоранинг демакки, жазоси идомдир²⁹.

Шафқатсиз юрак! Кўринмасанг олқишланасан,
Эз бутун гулларни, ўзингни ҳайвон дедир.
Ҳақсизлик қил, ҳақсизлигинг билинсин,
Агар шундай бўлмаса, ўч олмоқ керак,
Вассалом!...

²⁸ хушбўй ҳидли тутовчи таёқча

²⁹ ўлдирилиш

XX АСР ТУРК ШЕЪРИЯТИ ҲАҚИДА БИР ОҒИЗ СЎЗ

Шарқда шеърият ҳамиша адабиётнинг қиёфасини белгилаб, унинг савиясини кўрсатишда асосий мезон бўлиб келган. XX аср турк шеърияти ҳақида сўз юритилар экан, бу шеъриятнинг илдизлари ниҳоятда қадимийлигини таъкидлаган ҳолда, XIX асрнинг сўнгги чораги ва XX асрнинг биринчи ярмидаги шаклан ва мазмунан кескин ўзгаришлар, янгиланишлар бўлганлигига эътиборни қаратмоқ зарур. Танзимот даври (1860-1895)да адабиётга олиб кирилган янгиликлар, хусусан шеъриятнинг янги қиёфа касб этиши XX аср турк шеъриятининг тамал тошини қўйганди. Тавфиқ Фикрат томонидан бу шеърият бир поғона юқори кўтарилиб, Аҳмад Ҳошим, Яҳё Камоллар ижодида муносиб давом эттирилиши XX асрдаги турк шеърияти ривожланишини янги ўзганга буриб юборди.

1923 йил 23 октябрда Туркия жумҳуриятининг эълон қилиниши, даврдаги ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар адабиётга ҳам таъсир қилмай қолмади. XX аср адабиётини муҳитдан ва адабиётдаги ўзгаришлардан келиб чиқиб, турк адабиётшунослари, жумладан, Ҳусаин Тунжер қуйидагича тасниф қиладилар.

1. 1923-1940 йиллар адабиёти
2. 1940-1960 йиллар адабиёти
3. 1960-1980 йиллар адабиёти
4. 1980- йиллардан сўнгги давр.

XX аср турк шеъриятининг ривожини қай тарзда кечди? Ундаги ўзига хосликлар нималарда кўринади? XX аср турк шеърияти ҳақида маълум бир тасаввур ҳосил қилиш учун бу саволларга қисқача жавоб беришга ҳаракат қилайлик. 20-йилларнинг иккинчи ярмидан бошланган янгиланишда Нозим Ҳикмат ижоди алоҳида аҳамиятга эга. Илғор жаҳон адабиёти ва халқ оғзаки ижодидан озиқланган Нозим Ҳикмат шеърлари аср бошидаги турк адабиётида улкан воқеа бўлди.

Унинг 1929 йил нашр қилинган "835 сатр" шеърлар китоби "турк шеъриятида бир бомба каби портлади" (Меҳмен Фуат). "Қуёшни ичганлар қўшиғи", "Оркестр", "Ёнғин", "Ёнартоғ", "Родос ҳайкали" каби шеърлари шаклан ва мазмунан тамомила янгилик эди. Машҳур адиб Ёқуб Қодри бу тўплам ҳақида шундай ёзган: "835 сатр" турк шеъриятидаги, ҳатто турк тилидаги инқилобнинг илк сатридир. У (Нозим Ҳикмат) фақатгина турк шеъриятида йўл очган бир инқилобчигина эмас, ҳеч билмаганимиз янги бир шоир типидир".

Нозим Ҳикматнинг қуйидаги:

*Буюк инсонликнинг тупроғида соя йўқ кўчасида чирок
деразасида ойна...*

*Аммо умиди бор буюк инсонликнинг
умидсиз яшай олмас.*

("Буюк инсонлик", М.Аъзам таржимаси).

каби мисралари 80-йиллар турк шеърияти учун шаклан ҳам, мазмунан ҳам янгилик эди.

30-йилларнинг охирида турк шеъриятида яна бир янги тўлқин пайдо бўлди. 1937 йилдан "Ворлик" журналида нашр қилина бошлаган Ўрхон Вали, Ўқтой Рифат, Мелиҳ Жавдат Ондайлар шеърлари 40-йиллар шеъриятига тамомила янги руҳ олиб кирди. Уччала шоир асос солган "Уч оёқ" гуруҳи 1940 йилда "Ғариб" тўпламини эълон қилади. Тўпламга ёзилган сўзбошида шоирлар шеърият ҳақидаги ўз қарашларини ҳам баён қилган. "Уч оёқ"ликлар учун асосий мақсад оддий инсоннинг ҳаёти, ички кечинмаларини тасвирлаш эди. Ўта тумтароқликдан қочиш, қисқа жумлаларда содда тил билан салмоқли фикр айтишнинг яхши намунаси эди уларнинг шеърлари. Ўрхон Вали шеърларидан бир мисол:

Нималар қилмадик шу Ватан учун

Кимимиз ўлдик

Кимимиз нутқ сўзладик.

("Ватан учун", М.Аъзам таржимаси)

Ёки Ўқтой Рифатнинг бу гўзал сатрларини кўринг:

Шохингизни силкитсак бизлар

Тўкилади ерга юлдузлар.

("Тут дарахти", М.Аъзам таржимаси).

"Уч оёқ"лилар аъналарини Беҳжет Нажотигил, Нажот Жумали, Сабоҳиддин Қудрат Ақсал каби забардаст шоирлар давом эттирди. 50-йилларда "Биринчи янги шеър" шоирлар гуруҳи пайдо бўлди. Бу гуруҳ ўз вақтида шеърляпа нимадир олиб кирган бўлса ҳам, ўта соддаликка интилиш, айрим шеърлий компонентларни инкор қилиш уларнинг камчилиги эди. Бу оқимга қарши "Иккинчи янги шеър" оқими вужудга келди. Бу шоирлар "шеърга (anlam) фикр керакмас" шиори остида иш кўрдилар. Бу нарса оқимнинг вакилларидаан Жамол Сурайё таъкидлагандек бадийликнинг пасайишига, тилнинг мураккаблашишига олиб келди.

60-йиллардаги ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар адабиётда ҳам ўз аксини топди. Жамиятдаги қусурлар ҳақида, омма ичидаги муаммолар хусусида кўпроқ ёзила бошлади. "Тўплумсал" оқими дея ном олган бу шоирларнинг йирик вакили Фозил Ҳусну Доғларжадир. XX аср турк шеърлятида ўзига хос ўрни бўлган Ф.Ҳ.Доғларжа жами-ггдаги ишсизлик, зўравонлик, бошбошдоқликлар, Онадўли деҳқонларининг оғир турмуш тарзи ҳақида ёзди. Унинг шеърлярида инсон эрки, руҳи, одамлар қадрини куйлаш устивор эди. Шоирнинг жамиятдаги ҳақсизликларни кўриб, жим туришини Ф.Ҳ.Доғларжа жиноят деб билган, шунинг учун унинг шеърлярида гражданлик пафоси кучли. Инсон ўз бахти, Ватан равнақи учун курашчи бўлишини таъкидлаган шоир, "кўрлар каби қоронғудан кўрқмас"ликни уқтиради. "Болам, қўшиқлар айтгин кўчаларда, овозинг гўзаллигини йўқотмасдан" сатрляри Ф.Ҳ.Доғларжа дунёқараши мфодаловчи шеърдандир.

Эй қушча, сенинг ноланг

Қуёшга юлдузга етмас

Эй қушча, сенинг ноланг

Кўнглимдан сира кетмас.

("Ҳақиқат", Т.Жўра таржимаси)

Чўлпон ва Ойбекнинг шеърлятини эслатувчи бу тўртлик Ф.Ҳ.Доғларжа шеърлятида пинҳоний фикр, рамзнинг тагдорлиги яққол сезилади. XX асрнинг иккинчи ярмида ижод қилган турк шоирлярига Ф.Ҳ.Доғларжанинг таъсири катта бўлди. Умуман, XX аср турк шеърляти мавзу ва шакл жиҳатдан ранг-баранглиги билан ажралиб туради. Бу шеърлятда инсон қадри, эрк мотивляри юқори пардада куйланиб, урушга қарши нафрат, ҳақсизлик, зўравонлик, инсоний камситишларга исён руҳи сезилиб туради.

Ушбу "Замонавий турк шеърляти мажмуаси"га шеърляри киритилган шоирлар ҳар бири ўз овозига эга бўлган шоирлардир. Нозим Ҳикмат, Нажиб Фозил Кисакурак, Жоҳит Ситқи Таранжи, Ўрхон Вали Қаниқ, Фозил Ҳусну Доғларжа, Атилла Илҳан, Жамол Сурайё, Исмат Ўзал ва бошқалар. Н.Фозил Кисакуракнинг куйидрги сатрляридаги фалсафий теранликка эътибор қилинг:

Чаён нишлярини руҳимга сўқир

Мавсумдан мавсумга ўтдим мен қанча...

Кўрдимки, оловнинг тафтида йўқдир,

Фикр азобидай буюк исканжа...

Ёки

Бу ёмғир, бу ёмғир, бу қилдай нозик,

Нафасдан нафисроқ ёққан бу ёмғир.

Тиниб қолмасин деб оларман ҳадик,

Ойналар юзимни танимай қолур.

Бунингдек мисраларни тўпламга киритилган ҳар бир шоир ижодида топиш мумкин.

Модернистик руҳдаги сатрлар, умуман модернистик шеърлар турк адабиётида Ғарбнинг таъсирида абсурд, символизм, экзистенциализм каби оқимлар таъсирида юзага келган бўлса, 80-йиллардан бошлаб турк шеърлятида анъанавий шеърлят унсурларига эътибор кучайди. Бадиийлик бош мезон бўлган, ўтмиш ва замон воқеалалига янгича муносабат 80-йиллар турк постмодерн шеърлятидаги ўзига хос хусусиятлардир. Фикримизга яна бир далил сифатида тадқиқотчи Шермурод Субҳоновнинг қуйидаги сўзларини келтиришимиз мумкин: "Шу нуқтаи назардан қараганда, 80-йиллар турк постмодерн шеърляти ўзидан олдинги салафларидан фарқли ўлароқ, ҳеч қандай Ғарб адабий оқимларига тобе бўлмаган, аксинча, ҳар қандай синфий ва сиёсий қарашлардан ҳоли соф шеър тарафдорларининг шеърлятидир. Бундай шеърлятнинг постмодерн деб номланишининг ўзи ҳам моҳият эътибори билан маълум бир давр ёки мафкурага боғланиб қолмай, замонлар оша ўз жозибасини ва аҳамиятини йўқотмайдиган, шу билан бирга ўзи дахлдор маконнинг шонли тарихий-маданий ва мумтоз адабий анъаналарига янгича шакл ва мазмун олиб киришни кўзловчи шеърлят ҳисобланади". ("Шеърлят иқлими", Ш.Субҳон. Тошкент, 2005).

Турк постмодерн шеърлятининг йирик вакили Туғрул Танёл ҳам турк шеърлятининг анъаналарига янгича қарашни катта муваффақият деб қараганди.

Ўзбек китобхонлари турк шеърляти билан хусусан мажмуага киритилган айрим шоирлар (Н.Ҳикмат, О.Вали каби) ижоди билан аввалдан таниш. Баъзи ўзбекчага ўгирилган шеърлар таржимасига ёш таржимон Абдулатиф Абдуллаевнинг қўл уришини ижобий маънода англамоқ керак. Бу аввалги айрим таржималарнинг маҳорат билан қилинганлигига шубҳа билдирмайди, аксинча шоир ижодига қизиқишнинг ортиши, ёш авлод кўзи билан қарашга интилиш бу. Ўтган асрнинг 80-йилларида кичкинагина китобча ҳолида ҳозирги замон турк шеърлятидан намуналар эълон қилинганди. Ушбу тўпلام китобхонни янги номлар билан таништириш баробарида XX аср турк шеърляти ҳақидаги тушунчамизни бойитиши шубҳасиз. Айрим шоирлар ижодини англаш бироз қийин кечар, бу адабиётнинг турфа хиллигидандир. Ўзга бир халқ адабиёти шунинг учун ҳам қизиқарлики, унда китобхон ўзгача қараш, янги образлар силсиласига дуч келади. Агар дунёдаги барча халқлар адабиёти бир хил бўлганида, таржимага зарурат қолмаган бўларди, балким. Тўпلامдаги шеърлар таржимасида айрим нуқсонлар бўлиши табиий, албатта. Лекин бу ёш таржимон Абдулатиф Абдуллаевнинг заҳматли меҳнатини заррача камситмайди. Аксарият таржималар муваффақиятли чиққан бўлиб, таржимоннинг сўзни ҳис қилиши сезилиб турибди.

Азиз китобхон! Чаман қанча кенг бўлса, шунча гўзалдир. Сиз қанчалик кўп дунё шоирларини танисангиз дилингиз шунчалик шеърлят ифорида баҳра олғай.

Адҳамбек АЛИМБЕКОВ,
адабиётшунос, филология фанлари номзоди,
ЎЗМУ доценти